

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Bakalářská práce

Andrea Kovářová

**Současný mezinárodní systém – vestfálský či postvestfálský?
The Contemporary International System – Beyond Westphalia?**

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Janu Jirešovi za cenné připomínky a odborné rady, kterými přispěl k vypracování této práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci *Současný mezinárodní systém – vestfálský či postvestfálský?* vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny uvedené prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 20. května 2012

Název práce: Současný mezinárodní systém – vestfálský či postvestfálský

Autor: Andrea Kovářová

Katedra: Ústav politologie

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jan Jireš

Abstrakt:

Tématem bakalářské práce je analýza současné podoby evropského mezinárodního systému a analýza jeho hlavních charakteristik. Cílem je porovnat podobu současného evropského mezinárodního systému s ideálním modelem vestfálského uspořádání tak, jak je vymezen v základních dílech realistických autorů v mezinárodních vztazích, především Morgenthaua, Waltze a Bulla. Práce se bude věnovat také reflexi současných diskusí o podobě mezinárodního systému, například dílem Roberta Coopera. Práce nejprve vymezí koncept (model) vestfálského systému a následně se pokusí zhodnotit, zda aktuální podoba evropských mezinárodních vztahů odpovídá jeho hlavním charakteristikám, nebo zda se současný svět již posunul k jinému typu uspořádání.

Klíčová slova: Mezinárodní vztahy, vestfálský systém, postvestfálský systém, suverenita, anarchické uspořádání, mocenská rovnováha

Title: The Contemporary International System: Beyond Westphalia?

Author: Andrea Kovářová

Department: Department of Political Science

Supervisor: PhDr. Jan Jireš

Abstract:

The thesis analyses the contemporary international European system and its chief characteristics. Its main goal is to compare the existing European international system with the ideal model of the modern Westphalian order as defined in the classical works of realist authors in international relations, such as Hans Morgenthau, Kenneth Waltz and Hedley Bull. The thesis will also reflect upon the contemporary debates on the nature of the existing international system, building on texts by Robert Cooper. The thesis will first define the concept (ideal model) of Westphalian system and subsequently will apply it to the contemporary European international relations with the aim to assess whether the contemporary world can still be labelled as "Westphalian" or whether it has moved away from it.

Keywords: International Relations, Westphalian System, Postwestphalian System, Sovereignty, Anarchic Structure, Balance of power

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Vestfálský systém v teoriích mezinárodních vztahů.....	13
2.1 Vestfálský systém podle H. J. Morgenthaua.....	14
2.1.1 Model přímé opozice.....	14
2.1.2 Model soutěže.....	15
2.1.3 Shrnutí.....	18
2.2 Vestfálský systém podle K. N. Waltze.....	21
2.2.1 Princip uspořádání systému.....	21
2.2.2 Princip odlišnosti jednotlivých prvků systému a jejich funkcí.....	23
2.2.3 Distribuce moci mezi jednotkami.....	24
2.2.4 Shrnutí.....	28
2.3 Vestfálský systém podle H. Bulla.....	30
2.3.1 Shrnutí.....	37
2.4 Shrnutí: podoby vestfálského systému v realistické tradici.....	39
3. Přístup Roberta Coopera	42
3.1 Předmoderní systém.....	46
3.2 Moderní systém.....	47
3.3 Postmoderní systém.....	48
4. Povaha současného evropského mezinárodního systému.....	52
4.1 Princip suverenity.....	54
4.2 Anarchická a decentralizovaná povaha systému.....	60
4.3 Princip mocenské rovnováhy.....	65
4.4 Princip primárních cílů států.....	70
5. Závěr.....	77

1. Úvod

Tématem této práce je v současné době vysoce aktuální a diskutovaná otázka povahy a struktury mezinárodního systému. Pro pochopení nynější mezinárodní situace je nezbytné pochopit změnu, která proběhla v rámci vztahů mezi státy. K významným změnám ve fungování mezinárodních vztahů došlo především po konci studené války. Lze se proto oprávněně domnívat, že podoba současného mezinárodního systému je do značné míry odlišná od podoby systému v minulých stoletích.

V současné době dochází k neustále se zrychlujícímu globalizačnímu procesu, který logicky proměňuje základní pilíře mezinárodního systému. V globalizovaném mezinárodním systému jsou státy nuceny jednat podle jiných principů a pravidel a na základě jiných zájmů, než tomu bylo doposud, respektive ve vestfálském systému postaveném na mechanismu mocenské rovnováhy.

Situace však není stejná ve všech částech světa, neboť jsou zde zcela evidentní rozdíly mezi jednotlivými kontinenty (tak tomu ostatně bylo vždy). Bohatý Západ kontrastuje s chudším Východem a nejchudším Jihem, kde vývoj dalece zaostává za celým světem. Je možné říci, že globalizace probíhá v každé části světa odlišným způsobem a s jinými dopady. Chudý Jih (Afrika) pocítuje především negativní důsledky globalizačního procesu, kdežto západní svět se setkává především s pozitivní stránkou globalizace. Nynější situace a rozdělení světa na nestejně rozvinuté části je dán také historickým vývojem.

Pro tuto práci se stane relevantním především rok 1648 a následující vývoj mezinárodního systému. V roce 1648 byl podepsán Vestfálský mír, který završil proces vytváření moderního systému mocenské rovnováhy, tedy systému fungování mezinárodních vztahů na základě vzájemného vyvažování států ve snaze zabránit hegemonním pokusům některých států. Tímto mírem byla ukončena třicetiletá válka.

Rok 1648 je pro obor mezinárodních vztahů důležitým mezníkem proto, že právě tehdy začaly mezistátní vztahy v moderním smyslu existovat a rozvíjet se. Do té doby totiž neexistovaly suverénní národní státy, v tom případě ani mezinárodní vztahy v pravém smyslu. V době před Vestfálským mírem se hovoří spíše o mezidynastických vztazích. V roce 1648 však dochází k přeuspořádání mezinárodního řádu, respektive k jeho vytvoření. Za největší změnu vestfálského systému od předchozího „dynastického“ mezinárodního uspořádání lze považovat právě suverénní postavení jednotlivých států:

„ Politické uznání principu suverenity byl jedním z největších úspěchů vestfálského vyrovnání, které ukončilo třicetiletou válku. “¹

Právě princip suverenity je novinkou, kterou vestfálský systém mocenské rovnováhy přináší. Hlavní roli v mezinárodních vztazích začaly hrát jednotlivé suverénní státy, jimž byl uznán teritoriální princip suverenity. Principem suverenity a vestfálským mírem se mimo jiné rozpadají univerzalistické nároky církve a dochází ke zdůraznění světské moci. Nedošlo však k oslabení moci pouze papeže, ale také císaře, jehož univerzální nároky na světské rovině rovněž mizí.

Suverenitu lze pak chápat jako vnitřní a vnější. Vnitřní suverenita znamená monopol legitimního násilí na daném území a přináší s sebou nový princip *„cuius regio, eius religio“*, což znamená, že každý stát měl suverénní moc nad obyvatelstvem žijícím v jeho hranicích, nikoli však nad záležitostmi a obyvatelstvem jiných států.²

Vnější suverenita přináší státům uznání v mezinárodních vztazích jakožto rovnoprávného aktéra, do jehož vnitřní suverenity ostatní státy nemají právo vstupovat.

Koncept suverenity hraje důležitou roli i v současné době a právě on je často diskutovaným tématem v oblasti mezinárodního systému. Nyní totiž dochází ve světě k předávání určitých částí suverenity států na vyšší nadnárodní úroveň (dokonalým příkladem může být Evropská unie, EU). Dochází k překrývání mocí jednotlivých států a v určitých oblastech suverenita mizí, například právě EU, která rozhoduje o řadě důležitých otázek, jež dříve spadaly pod pravomoci jednotlivých států. Suverenita těchto států je v důsledku toho omezena.

Středověký systém, který byl univerzalistický a centralizovaný, tak byl po skončení třicetileté války nahrazen decentralizovaným systémem navzájem si rovných suverénních států. Kromě principu suverenity, byl tento nový mezinárodní systém charakteristický také novým způsobem politiky a jednání států mezi sebou. Tato politika se nazývala *„raison d'état“* a znamenala, že každý stát jednal pouze v souladu se svými národními zájmy, což jinými slovy znamená:

„Podle raison d'état blaho státu ospravedlňovalo veškeré prostředky, jichž bylo užito v jeho prospěch. Národní zájem tak nahradil středověkou koncepci univerzální mravnosti. “³

¹ BARŠA, Pavel. The Limits of the Nation-State or Deconstructing the Anarchy. S. 8

² Tamtéž.

³ KISSINGER, Henry A. *Umění diplomacie*. S. 55

Rozdíl mezi středověkým centralizovaným systémem a vestfálským decentralizovaným systémem v souvislosti s politikou „*raison d'état*“ je dobře patrný i v udržování stability daného systému. Státy ve vestfálském systému totiž vedly války z jiných důvodů, než byly před vestfálským systémem v době univerzální centralizované říše. Stabilitu vestfálského systému udržovaly státy různými aliancemi a válkami v rámci národních zájmů jednotlivých států, kdežto před Vestfálským mírem byly války ospravedlňovány dobrem, spravedlností a dalšími morálními pojmy.⁴

Vestfálský systém je tedy teritoriální mezinárodní systém postavený na národních zájmech jednotlivých států, nikoli na univerzálních morálních hodnotách, jak tomu bylo před vestfálským systémem, ale také například po první světové válce (princip kolektivní bezpečnosti W. Wilsona). Podle tohoto chápání systému a jeho stability se rovněž zachází s nepřítelem. V univerzálním systému založeném na morálních hodnotách je nepřítel ztělesněním všeho zlého, je to samo zlo v porovnání s námi jakožto představiteli absolutního dobra. Válka v tomto případě je válkou proti zlu, jde o zničení něčeho špatného, úplného zla. Proto je dovoleno cokoli, aby se dosáhlo cíle. Vítězství jednoho tady nutně znamená porážku druhého.

Naopak v pluralitním teritoriálním systému, jako byl ten vestfálský, není válka ani nepřítel chápán tak absolutně. Nejedná se o boj mezi dobrem a zlem, ale pouze o boj o partikulární zájmy suverénních států. Nepřítel je respektován jako nám rovný a nechceme ho úplně zničit, ale pouze porazit.⁵

V mezinárodním systému o několika nezávislých samostatných státech, je pak zásadní fungování vztahů mezi nimi. Tyto vztahy jsou v podstatě založeny na vzájemném vyvažování aktérů systému. Z toho je patrné, že nejdůležitějšími hráči se zpravidla stávají ti, kteří svým přidáním se na jednu stranu rozhodnou, jaká strana má navrch.

V této ekvilibristické politice vyvažování vynikla především Velká Británie, jež za svou pragmatickou politiku přidávání se na různé strany během konfliktů získala přezdívku „proradný Albion“. ⁶ Národním zájmem „proradné Anglie“ totiž bylo samo udržení evropské mocenské rovnováhy, neboť její narušení by znamenalo ohrožení samotné Anglie.⁷

Vestfálský systém prošel od svého vzniku v 17. století řadou změn, víceméně však přetrval na stejných principech až do druhé světové války, potažmo do konce studené války. První příklady uplatňování mechanismu rovnováhy můžeme hledat už v polovině 16. století.

⁴ BARŠA, Pavel a Ondřej CÍSAŘ. *Anarchie a řád ve světové politice*. S. 10

⁵ Tamtéž. S. 12

⁶ KISSINGER, Henry A. *Umění diplomacie*. S. 98

⁷ Tamtéž. S. 67-72

Prvním případem uplatnění mechanismu rovnováhy po uzavření Vestfálského míru je však až rok 1713, kdy byla ukončena válka o španělské dědictví a pojem mocenská rovnováha byl poprvé explicitně uveden v mírové smlouvě (Utrechtský mír), kdy se sešly evropské velmoci a vyjednaly spolu nové poválečné uspořádání. Tyto „velmocenské kongresy“ jsou charakteristickým rysem vestfálského systému a konaly se zpravidla po velkých celosystémových konfliktech. Mezi velmocenské kongresy patří například Vídeňský kongres po napoleonských válkách, konference ve Versailles po skončení první světové války či jednání „Velké trojky“ během a po druhé světové válce.⁸

Už od počátku vestfálského systému je možno zaznamenat různé aliance proti hegemonním snahám. Tyto aliance se nejdříve začaly vytvářet v Evropě, později se však rozšířily do celého světa za účelem udržení světové mocenské rovnováhy. Klasickým příkladem mocenské rovnováhy je však období od roku 1648 až po vypuknutí napoleonských válek.⁹ Aliance jsou přitom charakteristické svou nestálou povahou:

„...každá aliance trvala jen do té chvíle, než změna situace podnítila některé z jejích účastníků spojit se s jinými aktéry, často s některými z jejich dosavadních nepřátel.“¹⁰

Z toho jasně vyplývá, že v době vestfálského systému nehrály morální aspekty žádnou roli, neboť tyto aspekty by nedovolily aktérům mezinárodních vztahů porušovat aliance a navazovat styky se svými dřívějšími nepřáteli.

Od roku 1815 po Vídeňském kongresu se začal mechanismus mocenské rovnováhy rozšiřovat za hranice Evropy do té míry, až přestala být po druhé světové válce evropská mocenská rovnováha středem světové politiky úplně.¹¹ Dochází k přeměně multipolárního mezinárodního uspořádání na bipolární uspořádání světa, během kterého je rozdělena i Evropa. Těžištěm světové politiky se stávají dva mocenské bloky, americký a sovětský. Studená válka je dokonalým příkladem boje dobra se zlem, kdy do politiky vstupují morální hodnoty a ospravedlnění, nikoli pouze partikulární zájmy daných států.

Vestfálský systém tak v různých podobách fungoval víceméně až do konce studené války, kdy dochází k zániku bipolarity a tedy novému uspořádání mezinárodního systému. Je otázkou, jaký systém poté následoval. Někteří uvažují o multipolaritě, jiní uvádějí jako přesnější pojmenování postudenoválečného systému unipolaritu vzhledem k hegemonnímu postavení Spojených států, které se tak po konci studené války dostaly do pozice jediné

⁸ DRULÁK, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. S. 19

⁹ BARŠA, Pavel a Ondřej CÍSAŘ. *Anarchie a řád ve světové politice*. S. 71

¹⁰ Tamtéž. S. 71

¹¹ Tamtéž. S. 73

supervelmoci.¹² To vyvolává řadu otázek, zda opět nenastala vláda jedné říše a systém mezinárodních vztahů tím neopsal kruh.

O kladné odpovědi na tyto otázky jistě svědčí například americká politika prosazování morálních norem bez ohledu na princip teritoriální suverenity.¹³

Zůstává však otázkou, zda je mezinárodní systém po studené válce ještě možné nazvat vestfálským systémem. Byť došlo k rozsáhlým změnám ve fungování mezinárodního systému, které se dají popřít jen stěží, někteří se domnívají, že stále žijeme ve vestfálském systému a k přechodu do jiného systému zatím nedošlo.

Opačným příkladem je britský akademik a diplomat Robert Cooper, zhodnocení jehož tezi se tato práce rovněž věnuje. Cooper přišel s tvrzením, že již došlo k proměně vestfálského systému na zcela jiný systém stojící na odlišných principech. Jinými slovy se podle Coopera Evropa nachází již v postvestfálském systému. Svou teorii zakládá na jisté podobnosti mezi rokem 1648 a rokem 1989. V obou případech došlo k nastolení nového mezinárodního uspořádání, ne jen k reorganizaci toho starého. V roce 1648 došlo k nastolení evropského vestfálského systému. V roce 1989 pak k přechodu na postvestfálský systém, čímž se tento rok stal stejně významným pro mezinárodní vztahy jako rok 1648. Rokem 1989 tak končí tři století vestfálského systému mocenské rovnováhy.¹⁴ Bylo tedy nutné přijít s novou koncepcí mezinárodního pořádku.¹⁵

Státy a jejich úroveň rozvoje v mezinárodním systému po roce 1989 Cooper rozdělil na předmoderní, moderní a postmoderní, čili předvestfálský, vestfálský a postvestfálský systém. Se všemi těmito typy systému se můžeme setkat nyní. Klasický vestfálský moderní systém totiž Cooper spatřuje v asijském systému. Naopak postvestfálský systém nyní funguje v Evropě na rozdíl od Afriky, kde vestfálský systém ještě nezačal existovat a můžeme se tam tedy setkat s předmoderním fungováním států.¹⁶

Tato práce si klade za cíl Cooperovu tezi dokázat, případně vyvrátit. Jinými slovy řečeno hlavním cílem této práce je prokázání či vyvrácení existence postvestfálského systému. Přestože se Cooperova teze vztahuje na celý mezinárodní systém, práce se zabývá pouze Evropou a pomíjí další aspekty Cooperova přístupu.

Výzkumnou otázkou této práce tedy je, zda lze současný evropský mezinárodní systém a jeho fungování nazvat vestfálským systémem, nebo se již setkáváme se

¹² SKOUPÝ, Jiří. Spojené státy a konec bipolarity. S.21

¹³ BARŠA, Pavel a Ondřej CÍSAŘ. *Anarchie a řád ve světové politice*. S. 10

¹⁴ COOPER, Robert. The post-modern state.

¹⁵ KISSINGER, Henry A. *Umění diplomacie*. S. 74

¹⁶ COOPER, Robert. The post-modern state.

systemem postvestfálským.

Pracovní hypotézou pak bude tvrzení, že evropský mezinárodní systém již není vestfálským, ale postvestfálským. Tuto pracovní hypotézu se pokusíme verifikovat metodou rozboru tří základních děl teorií mezinárodních vztahů a aplikací jejich základních postulátů (rysů vestfálského systému) na současnou realitu mezinárodních vztahů v Evropě. Pakliže se jí podaří verifikovat, bude možné prohlásit Cooperovu tezi týkající se Evropy za platnou.

Práce je rozdělena do tří částí - teoretické, aplikační a jedné zvláště věnované Cooperovi a jeho definici tří různých státních systémů.

V teoretické části se pokusíme vypracovat „**konsensuální definici**“ vestfálského systému na základě komparace tří směrů realistické tradice v mezinárodních vztazích – klasického realismu, neorealismu a anglické školy. Definice vestfálského systému uvedená v této práci bude tedy průnikem interpretací těchto proudů.

Následující část stručně uvádí přístup Roberta Coopera a jeho definici předvestfálského, vestfálského a postvestfálského systému s jednotlivými příklady. Právě v této části se seznámíme s tvrzením, že Evropa je postvestfálský systém, a základními argumenty, na kterých Cooper své tvrzení staví.

Poslední část práce je věnována hodnocení relevance jednotlivých charakteristik vestfálského systému zjištěných v první části. To znamená, že základní kritéria, ke kterým dojdeme v první části, aplikujeme v poslední části na současný evropský mezinárodní systém za účelem prokázání hypotézy o evropském postvestfálském systému uvedené ve druhé části této práce.

Základní literaturou, z které tato práce vychází je práce R. Coopera *The Breaking of Nations*. Pro první část práce a tedy i pro vytvoření konsensuální definice vestfálské systému jsou zásadní tři důležité práce představující jednotlivé směry teorií mezinárodních vztahů. Jedná se o dílo H. J. Morgenthaua *Politics Among Nations*, jakožto klasického zástupce realistických textů. Z neorealistického směru je základní prací kniha K. N. Waltze *Theory of International Politics* a co se týče anglické školy, vychází tato práce z knihy H. Bulla *The Anarchical Society*.

Z další literatury, z které bude tato práce vycházet, pak jmenujme *Umění diplomacie* H. Kissingera či *Anarchii a řád ve světové politice* P. Barši a O. Císaře.

Na závěr práce provedeme shrnutí všech tří základních částí a především zodpovíme výzkumnou otázku této práce, přičemž budeme vycházet z ověření (neověření) pracovní hypotézy.

Výzkumnou metodou této práce je rozbor základních děl realistické tradice teorie mezinárodních vztahů, a sice klasického realismu, neorealismu a anglické školy. Jinými slovy řečeno, rozbor děl H. J. Morgenthaua, K. N. Waltze a H. Bulla jakožto představitelů těchto směrů. Metoda rozboru děl je použita také v druhé části práce v případě Cooperovy knihy *The Breaking of Nations*. Ve své poslední části práce aplikuje základní charakteristiky „konsenzuálního“ vymezení vestfálského systému na realitu současných mezinárodních vztahů v Evropě.

2. Vestfálský systém v teoriích mezinárodních vztahů

2.1 Vestfálský systém podle H. J. Morgenthaua

H. J. Morgenthau je klasickým představitelem realistického proudu v teorii mezinárodních vztahů. V roce 1948 publikoval knihu *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, která představuje realistický pohled na mocenskou politiku a fungování mezinárodního systému.

Základním principem mezinárodního systému podle Morgenthaua je rovnováha moci. Koncept rovnováhy moci je základním stabilizačním faktorem ve společnosti suverénních národních států. V Morgenthauově podání se však nejedná pouze o systém mezinárodního uspořádání, ale také o vědomou politiku uplatňovanou suverénními státy.¹⁷

Rovnovážný stav (ekvilibrum) je nutný pro každou oblast, ve které se tento termín používá. Bez rovnováhy získá jeden prvek převahu nad ostatními a tak může omezit jejich zájmy a práva nebo dokonce vést k eliminaci ostatních prvků systému, ať se jedná o systém ekonomický, sociální či politický. Proto cílem všech prvků je udržet rovnovážný stav (z existenčních důvodů) založený na multipolaritě, tedy na mnohosti prvků, které dohromady tvoří daný systém.¹⁸ Právě toto tvrzení je důležité, neboť nejde pouze o udržení stability, ale také o udržení multipolarity systému. Stabilita sama o sobě by totiž mohla být zachována také pod vládou jednoho hegemonu.¹⁹

Základním rysem vestfálského systému podle Morgenthaua je tedy pluralita neboli mnohost prvků systému, tedy že mezinárodní systém je složen z několika samostatných suverénních států. Druhý základní definiční rys Morgenthau spatřuje v antagonismu, čili nepřátelství či nesnášenlivosti jednotlivých prvků systémů, v tomto případě států, jejichž mocenské aspirace se mohou dostat do konfliktu s mocenskými aspiracemi ostatních států. V této situaci se pak státy chovají podle dvou základních modelů boje o moc v mezinárodním prostředí, čímž je nastolována a udržována mocenská rovnováha. Jde o „model přímé opozice“ a „model soutěže“.²⁰

2.1.1 Model přímé opozice

Model přímé opozice je klasickým příkladem imperialistické politiky jednoho státu vůči státu druhému (stát A uplatňuje imperialistickou politiku vůči státu B). Stát B má pak na

¹⁷ BARŠA, Pavel a Ondřej CÍSAŘ. *Anarchie a řád ve světové politice*. S. 67

¹⁸ MORGENTHAU, Hans J. *Politics among nations*. S. 185

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Tamtéž. S. 188

výběr ze dvou možností, jak se zachovat. Buď začne praktikovat takovou politiku, kterou se bude před imperialismem státu A bránit a snažit se tak zachovat status quo, nebo sám začne vést imperialistickou politiku. Ať jedná jakkoli, stane se přímou opozicí státu A. Tuto situaci si lze jednoduše představit tak, že stát A chce ovládnout stát B a ten se brání. Model přímé opozice je tedy jednoduchým modelem mezi dvěma státy.

Právě v těchto případech naplňuje koncept mocenské rovnováhy své funkce, neboť dochází k vzájemnému vyvažování států. Každý stát chce totiž, jak tvrdí Morgenthau, převládnout svou mocí nad ostatními státy, což je nutně dostává do vzájemné opozice.

Stát A proti státu B, který se bude snažit přijít s takovou politikou, která mu umožní nepodlehnout a odolat imperialistické politice státu A. Nebo může stát B přijít s vlastní imperialistickou politikou vůči státu A. To bude ve výsledku znamenat zvýšení moci státu A, aby mohl odolat státu B. To povede k opětovnému nárůstu potenciálu státu B. Jinak řečeno, státy se budou neustále vyrovnávat a vyvažovat své síly. Toto vyvažování a zvyšování moci bude pokračovat, dokud se dané státy nezaměří na jiné cíle své imperialistické politiky nebo dokud jeden stát nezíská (nebo aspoň nebude věřit, že získal) dostatek moci a převahy nad druhým národem. V tomto případě buď slabý podlehne, nebo dojde k válce.²¹

Koncept mocenské rovnováhy zde naplňuje své dvě základní funkce. První je naplnění a udržení stability v mocenských vztazích mezi národy. Tyto mocenské vztahy jsou však velmi nestabilní, dochází k neustálým změnám. Rovnováha je tedy vždy v ohrožení, vždy hrozí, že bude zničena, proto je jako taková sama o sobě velmi nestabilní. Druhou funkcí je, že úspěšná mocenská rovnováha splňuje pod těmito podmínkami zajištění svobody jednoho státu před dominancí ostatních.²²

Z výše zmíněného je patrné, že mocenská rovnováha, byť udržuje rovnováhu mezi státy, má sama o sobě nestabilní a dynamický charakter.

2.1.2 Model soutěže

Situace se příliš nezmění, ani pokud se do zmíněného modelu přidá ještě stát C. Stát A může uplatňovat imperialistickou politiku také vůči státu C a ten se buď může bránit, nebo se podvolit. Na základě politiky státu C, pak musí vybrat vhodnou politiku i národ B (opět buď politika statu quo nebo imperialistická politika). Pokud si národ B zvolí imperialistickou politiku, bude chtít získat C na svou stranu do opozice vůči státu A. Politika statu quo státu B by znamenala respektování C s ohledem na zachování stávajícího systému. V tomto případě,

²¹ MORGENTHAU, Hans J. *Politics among nations*. S. 189

²² Tamtéž. S. 189-190

kdy ale vstupuje do hry C, jde už o soutěž nikoli o přímou opozici, protože B přímo neoponuje A, ale soutěží spolu o C, které tak rozhodne jejich konečný vliv a ve výsledku převahu nad svým soupeřem.²³

Tento model v podstatě funguje na základě stejného mechanismu jako model přímé opozice. Stát A je opět v opozici k státu B a naopak a opět dochází k jejich vzájemnému vyvažování. Mocenská rovnováha tady také plní stejnou funkci, tedy vytvoření nejisté stability a nejisté bezpečnosti ve vztahu mezi A a B. Rozdíl nastává u státu C. Pokud totiž dojde k nějakému rozhodujícímu zvratu v imperialistických státech, například u A, nezávislost C bude v ohrožení. Dojde k narušení statu quo. Pokud by větší převahu získal stát B udržující status quo, bezpečí C by bylo jistější a spíše zaručeno, než v případě převahy imperialistického A. To je v podstatě osud malých států, jejichž nezávislost vždy závisí buď na mocenské rovnováze, na převaze jedné ochraňující mocnosti, nebo na malé atraktivnosti pro imperialistické snahy.²⁴

Stejně jako jsou podle Morgenthaua dva základní modely rovnováhy moci, jsou také různé metody vyrovnávacího procesu a jeho zajištění.²⁵ Proces vyvažování může být uskutečněn buď zmenšením moci silnějšího státu, nebo zvětšením moci toho slabšího. Morgenthau mluví o čtyřech různých metodách vzájemného vyvažování v rámci mocenské rovnováhy. Jsou to metoda „*divide and rule*“ (rozděluj a panuj), „*compensations*“ (kompenzace), „*armaments*“ (zbrojení) a „*alliances*“ (aliance).²⁶

Metoda „rozděluj a panuj“ je klasickou ukázkou oslabení moci silnějšího za účelem udržet své nepřátele slabé. Rozdělením silného státu totiž dojde k jeho oslabení a jako rozdělený už není takovou hrozbou jako sjednocený (rozdělení Německa v Rýnském spolku). Druhou možností je naopak přidání síly slabšímu aktérovi. To může být učiněno dvěma základními způsoby. Buď klasickým vyvažováním, kdy B zvýší svou moc dostatečně, aby vyrovnal nebo dokonce převýšil moc A. Nebo se může B spojit s dalšími státy se stejným cílem a politikou vůči A, stejně jako se může takto sdružit A. První cesta je možná metodou kompenzace či zbrojení, případně odzbrojení. Druhá cesta sdružování je pak metoda aliancí.²⁷ Metoda „aliancí“ stejně jako metoda „kompenzací“ a „rozděluj a panuj“ spadá pod model soutěže, zbylá metoda „zbrojení“ pak pod model opozice.

Mezinárodní politika 18. a 19. století je typickou ukázkou metody kompenzace

²³ MORGENTHAU, Hans J. *Politics among nations*. S. 188-189

²⁴ Tamtéž. S. 190-192

²⁵ BARŠA, Pavel a Ondřej CÍSAŘ. *Anarchie a řád ve světové politice*. S. 68

²⁶ MORGENTHAU, Hans J. *Politics among nations*. S. 194 - 195

²⁷ Tamtéž. S. 195

(především územní kompenzace), kdy se udržovala rovnováha územními zisky daných národů (například trojí dělení Polska). Na přelomu 19. a 20. století pak byla tato metoda použita pro koloniální území (vymezení sfér vlivu v koloniích, především Africe). Tak bylo například po vzoru Polska rozděleno Somálsko mezi Velkou Británii, Francii a Itálii (snaha zavést v Africe rovnováhu moci mezi těmito mocnostmi, tak jako v Evropě). Ale k tomu byla samozřejmě zapotřebí různá diplomatická vyjednávání a kompromisy, neboť žádný stát by se nevzdal své suverenity či moci ve prospěch jiného státu, aniž by za to neočekával nějakou kompenzaci.²⁸

Metoda zbrojení (odzbrojení) je spolu s metodou aliancí nejzákladnějším a nejdůležitějším prostředkem mocenské rovnováhy. Zbrojení/odzbrojení je důkazem nestabilní a dynamické mocenské rovnováhy. Negativním faktorem této metody je zatížení národního rozpočtu a stále větší ekonomické vyčerpání, když dochází ke stále většímu zbrojení. Také to ve výsledku zvyšuje strach, podezření a nejistotu jako tomu bylo například před první světovou válkou.²⁹

Aliance je stejně důležitá, a to tím spíš, že v historii mezinárodních vztahů šlo jen málokdy o dva izolované národy. Daleko častější je vztah mezi jedním národem a aliancí, případně vztah mezi dvěma aliancemi. Když státy nechtějí zvyšovat svou moc zbrojením, mohou se spojit s jinými státy do aliance. Zda se státy k alianci přidají nebo nikoli, záleží čistě na vlastním zájmu daných států. Pokud je některý stát dostatečně silný nebo pokud závazky plynoucí z dané alianční smlouvy převýší výhody z ní plynoucí, k alianci se nepřidá.³⁰

Vznik aliancí a případných protialiancí je základním mechanismem mocenské rovnováhy (vestfálského systému) od začátku moderního státního systému na přelomu 15. a 16. století. V tomto mechanismu je zcela obvyklé, že státy mění strany, čímž mnohdy zradí své staré spojence, ale činí tak pro zachování mocenské rovnováhy.

Do vypuknutí první světové války se evropský systém mocenské rovnováhy rozprostíral do celého světa, čímž se z něj stal systém světový. Patrné to bylo v první světové válce, v které se účastnily prakticky všechny státy na jedné nebo na druhé z válčících stran.³¹

Mechanismus aliancí a protialiancí je dobře patrný také mezi první a druhou světovou válkou. V této době byl mezinárodní systém prakticky tvořen aliancemi a protialiancemi, ačkoli měl být vestfálský systém čili princip mocenské rovnováhy nahrazen kolektivní bezpečností v podobě Společnosti národů. Ale jak Morgenthau tvrdí, princip kolektivní bezpečnosti nijak neznemožnil fungování principu mocenské rovnováhy. Princip kolektivní

²⁸ MORGENTHAU, Hans J. *Politics among nations*. S. 196

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Tamtéž. S. 197

³¹ Tamtéž. S. 205-207

bezpečnosti se ale liší od principu mocenské rovnováhy v tom, za jakým účelem daná aliance vzniká. V případě mocenské rovnováhy jde totiž o sjednocení národů na základě jednotlivých národních zájmů. Kdežto princip kolektivní bezpečnosti je prosazován a uplatňován na základě morální a právní povinnosti (útok na jednoho člena Společnosti je útok na všechny členy).³²

Tak si tedy představuje Morgenthau mezinárodní systém založený na mocenské rovnováze. Sám však dále rozvádí, že nejde pouze o jeden systém zahrnující všechny státy aktivně se podílející na mezinárodní politice. Zmiňuje, že takovýto systém je složen z několika dalších systémů, jakýchsi subsystémů, které jsou spolu vzájemně propojeny, jež však udržují svou vlastní mocenskou rovnováhu, přičemž jeden z těchto systémů je dominantní a ostatní jsou na něm závislé. Příkladem může být 16. století, kdy byla dominantní mocenská rovnováha mezi Francií a Habsburky. Ve stejný čas ale fungoval zcela autonomní rovnovážný systém mezi italskými státy.³³

Dominantní systém se v průběhu historie měnil. V době první světové války byli hlavní aktéři mocenské rovnováhy převážně evropští. Jednalo se o Velkou Británii, Francii a Rusko proti Německu a Rakousko - Uhersku. Na konci druhé světové války bylo hlavní těžiště mocenské rovnováhy už jinde, buď celé neevropské (USA) nebo z větší části neevropské (SSSR). Tím došlo také k proměně celého světového systému, neboť před druhou světovou válkou bylo těžiště mezinárodních vztahů v Evropě. Po druhé světové válce se toto těžiště přesouvá jinde, mimo Evropu. Od druhé světové války už Evropa nebyla centrem světové politiky, kolem které by se seskupovaly lokální rovnováhy. Jinak řečeno, evropská rovnováha už není rovnováhou dominantní. Stala se pouze funkcí světové mocenské rovnováhy, kde hlavním těžištěm byly USA a SSSR (v době studené války).³⁴

2.1.3 Shrnutí

Mezinárodní systém je podle Morgentahua systémem suverénních národních států. Klíčovým faktorem mezinárodního systému je mocenská rovnováha. Nerovnováha, převaha jednoho dominantního prvku nad ostatními, totiž vede k ohrožení existence nezávislých prvků systému, v případě mezinárodního systému k ohrožení států. Dominantní stát může ostatním státům škodit a v nejhorším případě i ohrožovat jejich existenci. Proto hraje podle Morgenthaua důležitou roli mocenská rovnováha, neboť jejím účelem je nejen udržování

³² MORGENTHAU, Hans J. *Politics among nations*. S. 208-209

³³ Tamtéž. S. 213-214

³⁴ Tamtéž. S. 215-216

stability systému, ale také mnohosti prvků tohoto systému, čili udržení multiplicity mezinárodního systému.

Mocenská rovnováha se realizuje prostřednictvím zbrojení a válek, protože zde není žádná společná politická autorita, která by vymáhala zákonná pravidla boje o moc. Obecně se mocenská rovnováha uskutečňuje vyvažováním. Vyvažování probíhá ve dvou základních modelech, modelu přímé opozice a modelu soutěže. Tyto dva modely vyrovnávacího procesu jsou státy uskutečňovány čtyřmi základními metodami. Jedná se o metodu „rozděluj a panuj“, metodu „kompenzace“, metodu „zbrojení“ a metodu „aliancí“.

Právě aliance, které se vzájemně vyvažují (zbrojením) a vedou spolu války, jsou základním mechanismem mocenské rovnováhy. V případě těchto aliancí nehraje roli přátelství nebo jiné úzké vztahy států. Státy se seskupují do těchto aliancí pouze na základě jejich vlastních zájmů a za účelem zabránění vzniku hegemonu, jehož přítomnost v systému by byla proti zájmům všech států. Proto je u aliancí zcela běžný jev, že může stát být v alianci proti státům, s kterými byl dříve spojen v jiné alianci.

Z Morgenthauovy teorie je pro definici vestfálského systému jistě zásadní existence suverénních národních států, ze kterých se skládá mezinárodní systém. Proto bude **princip suverenity států** důležitým kritériem definice vestfálského systému vytvořené v této práci.

Dalším zásadním kritériem, které lze z výše popsané teorie mezinárodního systému vyvodit, je kritérium **mocenské rovnováhy**, kterou sám Morgenthau považuje za klíčový prvek mezinárodního systému. Ve spojitosti s mocenskou rovnováhou se tato práce bude zabývat především systémem vyvažování prostřednictvím aliancí jakožto základním mechanismem mocenské rovnováhy.

Následující rysy, které jsou podle Morgentahua charakteristické pro mezinárodní strukturu jsou **antagonismus mezi státy a jejich mocenské aspirace**, tedy že boj mezi státy je veden zásadně o **maximalizaci moci** a převahy nad ostatními státy. Jelikož se však tato práce snaží přijít na základě komparace Morgenthau, Waltze a Bulla s „konsenzuální definicí“ vestfálského systému, bude snaha o maximalizaci moci jednotlivých států zahrnuta pod kritérium **primárních cílů států (zahraničně-bezpečnostní zájmy států)**. Je tomu tak, protože Waltz se s Morgenthauovým tvrzením o výhradně mocenských zájmech států neztotožňuje. Podle něj totiž nejsou státy vedeny touhou po moci, jak tvrdí Morgenthau, ale především snahou o uchování své existence (viz podkapitola 1.2 Vestfálský systém podle K. N. Waltze). Proto prvek maximalizace moci sám o sobě nemůžeme použít jako kritérium, neboť by neodpovídalo konsenzuální povaze definice této práce. Je proto třeba ho začlenit

pod obecnější kritérium primárních cílů států, které řídí jejich chování a jednání v rámci mezinárodního systému.

2.2 Vestfálský systém podle K. N. Waltze

Neorealistický proud teorie mezinárodních vztahů reprezentuje kniha Kennetha N. Waltze *Theory of International Politics*. Toto Waltzovo dílo je nejreprezentativnějším vyjádřením neorealistického přístupu. Waltz postavil neorealistickou teorii na realistické tradici (anarchická a násilná povaha mezinárodních vztahů, koncept mocenské rovnováhy, důraz na stát a jeho vojenskou kapacitu). Přichází s analýzou tří obrazů příčin násilných konfliktů mezi lidmi, kde třetí obraz hledá vysvětlení války specificky na hladině mezinárodního systému. Tento třetí obraz považuje za příčinu války anarchickou strukturu vztahů mezi státy a je symbolizován Rousseauovým myšlením. Právě tento třetí obraz je podle Waltze nejvhodnějším východiskem realistické teorie mezinárodních vztahů. K realistickým prvkům navíc přidává prvky ekonomie (mikroekonomie).³⁵ Kenneth Waltz definuje mezinárodní systém podle tří základních principů:

- Princip uspořádání mezinárodního systému
- Princip odlišnosti jednotlivých prvků systému a jejich funkcí
- Princip distribuce schopností (kapacit) skrz prvky systému

Toto jsou tři základní prvky jeho definice, podle kterých zkoumá mezinárodní uspořádání a jeho fungování. Tyto principy používá ve svém srovnání systému v rámci států a systému mezi státy, z kterého potom vyvozuje definici mezinárodního systému.³⁶

2.2.1 Princip uspořádání systému

Princip uspořádání znázorňuje Waltz na protikladu mezi národním a mezinárodním systémem. Národní systém se skládá z prvků, které mezi sebou vytvářejí vztahy nadřazenosti a podřazenosti, respektive z prvků, které poslouchají jiné prvky a z prvků, které naopak řídí jiné prvky. Jako takový je systém na národní úrovni centralizovaný a hierarchický. Prvky mezinárodního politického systému jsou založeny na jiné logice vzájemných vztahů. V mezinárodním systému stojí prvky na vztazích koordinace a souhry. Všechny prvky si tu jsou formálně rovny, čili se nedá hovořit o hierarchii. Žádný prvek není nadřazený nad jiným. Ze srovnání s národním politickým systémem z výše uvedeného vyplývá, že mezinárodní systém je anarchický a decentralizovaný.

Dalším základním rozdílem mezi těmito dvěma systémy je existence vládních institucí

³⁵ BARŠA, Pavel a Ondřej CÍSAŘ. *Anarchie a řád ve světové politice*. S. 83

³⁶ WALTZ, Kenneth Neal. *Theory of international politics*. S. 88

a úřadů na národní úrovni, což souvisí s výše zmiňovanou centralizací. Přesně naopak je tomu u mezinárodního uspořádání, kde jde o politiku v absenci vlády, neboť, jak uvádí Waltz:

„Vlivem absence aktérů s celosystémovou autoritou se nepodaří rozvinout formální vztahy nadřazenosti a podřazenosti.“³⁷

Waltz tedy chápe mezinárodní systém jako systém postrádající řád a organizaci. Jeho fungování pak popisuje s pomocí mikroekonomické teorie, s kterou vidí pro oblast mezinárodních vztahů jistou analogii. V mikroekonomické teorii jde o spontánní formování vztahů z vlastních zájmů a jednání jednotlivých prvků, v mikroekonomii lidí a firem, v mezinárodním prostředí států. V ekonomické oblasti se trh utváří aktivitami jednotlivých prvků (lidí a firem). Jejich cíle a snahy nejsou ani tak řízeny k vytvoření jakéhosi řádu, jako spíše k naplnění svých vlastních zájmů. Je tedy patrné, že jednají sami pro sebe ve svém vlastním nejlepším zájmu. Trh takto utvořený pak funguje sám o sobě a je silou sám o sobě, kterou jednotlivé prvky nemohou kontrolovat. Čili zájmy jednotlivých prvků vedly k vytvoření sociálních podmínek umožňujících volnou soutěž, ve které každý prvek systému sleduje své vlastní dobro.

Stejně jako ekonomický trh je formován také mezinárodní systém, který je utvářen součinností jednotlivých prvků (států) sledujících svůj vlastní zájem. Toto tvrzení Waltz vysvětluje pomocí principu soběstačnosti (*self-help system*):

„Mezinárodní politický systém, stejně jako ekonomický trh, je ve svém původu individualistický, spontánně vytvořený a nezamýšlený. V obou systémech jsou struktury formovány součinností jejich prvků. Zda tyto prvky přežijí, prosperují nebo zaniknou, záleží na jejich vlastním úsilí. Oba systémy jsou formovány a udržovány na principu soběstačnosti, který se vztahuje na tyto prvky.“³⁸

V mezinárodním systému nejsou hlavními aktéry firmy či lidé, ale státy a stejně jako v ekonomické oblasti ani v té mezinárodní by se žádný stát nepodílel na utváření takové struktury, která by ostatní státy a tedy i jeho omezila.³⁹

V případě jednotlivých států v mezinárodním prostředí je jejich základním zájmem jejich přežití, jde jim o zajištění jejich existence. Tento „existenční motiv“ je základem pro jednání mezi státy v systému, kde není bezpečnost států nijak zajištěna. Ze vzájemné

³⁷ WALTZ, Kenneth Neal. *Theory of international politics*. S. 88

³⁸ Tamtéž. S. 91

³⁹ Tamtéž. S. 89-91

interakce jednotlivých států jednajících podle zájmu na zachování své existence se vytváří struktura mezinárodního systému. Tato struktura pak funguje tak, že „odměňuje“ či „trestá“ chování států, které odpovídá či neodpovídá zájmům jednotlivých států.⁴⁰ Struktura mezinárodních vztahů je tedy nezamýšleným důsledkem jednání států, který ovlivňuje a omezuje jejich následné jednání.⁴¹

Komparace národního a mezinárodního systému prostupuje celou Waltzovou teorií, neboť na ní ukazuje základní pilíře mezinárodního systému, které se liší od základních pilířů systému národního.

2.2.2 Princip odlišnosti jednotlivých prvků systému a jejich funkcí

Dalším bodem, v kterém se tyto dva systémy liší je funkce či význam prvků systému. V mezinárodním uspořádání od sebe nejsou státy odlišeny tím, jakou funkci v systému vykonávají. V anarchickém prostředí tomu ani tak být nemůže, jelikož státy spolu mohou v takovémto prostředí vytvářet vztahy založené na koordinaci, souhře. Tím nedochází k odlišení jednotlivých prvků systému, jako je tomu v oblasti národní politiky, ale vlastně k jejich stejnosti.

Ve sféře národní politiky je tomu přesně naopak. Vzhledem k její hierarchické povaze dochází k odlišení jednotlivých prvků, protože mezi nimi vzniká vztah nadřazenosti a podřazenosti. Každý prvek má jinou funkci a význam pro systém.⁴²

Byť jsou rozdíly mezi státy jakožto hlavními aktéry mezinárodního prostředí veliké (nejsou stejné, liší se ve velikosti, bohatství, moci), jejich úkoly v rámci mezinárodního systému jsou podobné. Pak se ale liší také schopnostmi, jak dané úkoly provedou a vyřeší. Mají tedy stejný význam a funkci pro mezinárodní systém, rozdíl mezi nimi ale nastává v jejich schopnostech. Úkoly, které musí řešit každý stát systému, jsou ale víceméně stejné. Každý stát kopíruje do značného rozsahu chování ostatních států:

„Funkce států jsou podobné a rozdíl mezi nimi spočívá zejména v jejich odlišných kapacitách. Národní politika se skládá z rozdílných prvků vykonávajících specifické funkce. Mezinárodní politika se skládá z podobných prvků kopírující své aktivity navzájem.“⁴³

⁴⁰ WALTZ, Kenneth Neal. *Theory of international politics*. S. 92

⁴¹ BARŠA, Pavel a Ondřej CÍSAŘ. *Anarchie a řád ve světové politice*. S. 132

⁴² WALTZ, Kenneth Neal. *Theory of international politics*. S. 93

⁴³ Tamtéž. S. 96 - 97

2.2.3 Distribuce moci mezi jednotkami

Waltz tedy definuje mezinárodní strukturu prostřednictvím států, které od sebe odlišuje pouze na základě jejich rozdílných kapacit (schopností). Jinak ale počítáme se státy bez ohledu na jejich tradice, kulturu, zvyky, cíle nebo formu vlády, kterou mají. V oblasti mezinárodní struktury nejde, podle Waltze, o to, zda jsou státy revolucionářské, autoritářské nebo demokratické, ideologické nebo pragmatické. Nejde o žádný atribut státu, kromě jeho schopností (kapacit). Pokud se jedná o mezinárodní strukturu, nejsou pro nás relevantní ani vztahy mezi státy, tedy zda jsou vůči sobě přátelští či nepřátelští, jejich diplomatická jednání, aliance, které vytvářejí, ani rozsah kontaktů a výměn mezi nimi. Zaměřujeme se pouze na typ uspořádání, který mezi nimi převládá a distribuci schopností v tomto uspořádání. Nejde o žádné jednotlivé vlastnosti státu a jejich vzájemné kontakty. Jde především o rozmístění jednotek v systému, spíše než o jejich kvality.⁴⁴

Waltz připouští, že ačkoli má mezinárodní systém anarchickou povahu, je možné ho chápat také v primitivně organizačním významu. Státy si totiž udržují svoji autonomii a každý má nějaký specifický vztah vůči ostatním, čímž vlastně státy utvářejí jakýsi druh řádu.⁴⁵

Waltz přichází s třemi základními principy, podle kterých může být struktura mezinárodního systému definována:

- 1) Struktura je definována na základě principu, podle kterého je systém uspořádán. Ke změně dochází, pokud je tento princip nahrazen jiným principem. V tomto případě může jít třeba o anarchický systém či hierarchický systém. Změna z anarchické oblasti na oblast hierarchickou je změna systému. To je první změna, o které Waltz hovoří v souvislosti s mezinárodním uspořádáním.
- 2) Dalším způsobem, kterým je struktura definována, je specifikace funkcí odlišných prvků systému. V případě hierarchického systému dojde ke změně, pokud jsou funkce odlišně definovány a uděleny, rozděleny. U anarchického systému se o takovéto změně hovořit nedá, neboť anarchický systém je založen na stejných, podobných prvcích.

⁴⁴ WALTZ, Kenneth Neal. *Theory of international politics*. S. 99

⁴⁵ Tamtéž. S. 100

- 3) Struktura může být nakonec definována také distribucí schopností jednotlivých prvků systému. Změna v distribuci znamená změnu v systému, ať už anarchického či hierarchického.⁴⁶

Dalším základním rozdílem mezi národním a mezinárodním systémem je použití násilí či síly (ve smyslu legitimního použití) v rámci dané struktury. Jiná role použití násilí v těchto dvou systémech je opět dána anarchickým a hierarchickým uspořádáním. Vztah mezi státy v mezinárodním systému je často definován v souvislosti s použitím síly. Protože jakýkoli stát může kdykoli použít sílu, musí být i ostatní státy připraveny tak učinit. Stav mezi státy je v podstatě stavem války. Což samozřejmě neznamená, že je zde neustálá válka. Znamená to, že jelikož se každý stát rozhoduje sám za sebe (tedy zda použít násilí či nikoli), válka je možná kdykoli. Zároveň ale není možné doufat, že k válce nedojde, neboť zde není žádná nadřazená autorita, která by rozhodla spor ve prospěch jedné strany a předešla tak válečnému konfliktu.⁴⁷

Anarchie je zkrátka vlivem svého fungování spojena s možným použitím síly. A právě touto neustálou hrozbou použití násilí a přechod do válečného stavu se liší mezinárodní prostředí od toho národního (ačkoli tomu tak vždy být nemusí, což dokazují četné občanské války). Pojem anarchie je spjat s takovými pojmy, jako je chaos a destrukce.

Nicméně Waltz si klade otázku, zda je více nejistý a riskantní stav mezi státy nebo mezi vládou a jejími poddanými. Podle něj tomu bylo jinak na různých místech a v různých časech. Mezi státy může být v nějaké době velice nízká přítomnost násilí či hrozby použití síly, jindy tomu může být zase naopak. Proto dochází k závěru, že použití síly nebo stálý strach z jejího užití není dostatečným základem pro odlišení mezi mezinárodním uspořádáním a národním. Rozdíl mezi nimi není v užití či neuzití síly, ale v jejich odlišných strukturách, v odlišném způsobu organizace toho, jak s touto hrozbou zacházejí.

Vláda si nárokuje právo na použití síly, což znamená možnost vlády aplikovat různé sankce ke kontrole používání síly svými poddanými. Pokud někdo použije proti někomu násilí, může se tato osoba odvolat k dané vládě, která má monopol na legitimní použití násilí. To znamená, že vláda může konat tak, aby předešla, případně potrestala soukromému použití síly. Z toho je patrné, že občané nemusejí věnovat žádné úsilí na svou obranu, protože od toho tu je vláda nebo vládou pověřeni činitelé, kteří v případě potřeby zasáhnou.

V tom je zřejmý rozdíl mezi národním a mezinárodním politickým systémem. Mezinárodní

⁴⁶ WALTZ, Kenneth Neal. *Theory of International Politics*. S. 100-101

⁴⁷ Tamtéž. S. 102

system je totiž „*self-help*“ (soběstačný) a to ten národní není.⁴⁸

Stejně jako u použití síly je i u vzájemné závislosti prvků systému opět rozdíl mezi národním a mezinárodním politickým systémem. Význam vzájemné závislosti se liší podle toho, zda je daná oblast organizována a s určitou autoritou nebo je formálně neorganizovaná:

„ V anarchické oblasti spolu stejné prvky koexistují. V hierarchické oblasti se nepodobné prvky vzájemně ovlivňují. V anarchické oblasti jsou prvky funkčně podobné a mají tendenci tak i zůstat. Stejné prvky pracují na udržení stupně nezávislosti a mohou dokonce usilovat o soběstačnost. V hierarchické oblasti jsou prvky rozdílné a mají tendenci zvyšovat míru jejich specializace. Rozdílné prvky se stávají úzce vzájemně závislé, tím úžeji, čím jejich specializace pokračuje.“⁴⁹

V oblasti mezinárodní politiky nemůže k takovéto řecké až integraci dojít, neboť povaha mezinárodního systému omezuje kooperaci států. Každý z prvků v tomto systému musí vynaložit určité úsilí na svou obranu proti ostatním a toto úsilí pak nemůže věnovat ke sledování svého vlastního dobra. Na národní úrovni je tomu naopak, vzhledem k tomu, že je v tomto systému vláda, která se postará o bezpečí a zachování existence jednotlivých prvků, které se tak mohou soustředit na realizaci svých vlastních zájmů a svého dobra, tím se specializovat na jednu danou věc. Tato specializace a vzájemná kooperace není možná na mezinárodní úrovni. Čím více se totiž stát specializuje, tím více závisí na ostatních státech. Státy těžce závislé na jiných státech se musí bát nejen o svou bezpečnost, ale také o bezpečnost státu, na kterém závisí. Čím vyšší vzájemná závislost, tím také vyšší společná zranitelnost. Tím se vysvětluje chování států v mezinárodním prostředí.⁵⁰

Vlivem anarchického prostředí tedy státy spíše než aby se snažily zvýšit své bohatství a blaho svých občanů prostřednictvím spolupráce s jinými státy, zaměřují síly a výdaje na svou obranu, případně své jiné vlastní zájmy a s ostatními státy nespolupracují ze strachu ze závislosti a svého vlastního ohrožení. Naopak v národním systému funguje vzájemná závislost a spolupráce mezi prvky, které se tak mohou volně specializovat. Tyto dva systémy by se tak daly podle výše zmíněného popsat jako „systém specializace“ (národní systém) a „systém starej se sám o sebe“ (mezinárodní systém).

Použití síly v mezinárodním prostředí je v podstatě soukromé použití síly, ale není tady žádná vláda či nadřazená autorita, která by tomu mohla zabránit. Soukromě použitá síla

⁴⁸ WALTZ, Kenneth Neal. *Theory of international politics*. S. 103 -104

⁴⁹ Tamtéž. S. 104

⁵⁰ Tamtéž. S. 106

na národní úrovni může ohrozit národní politický systém, takto použitá síla na mezinárodní úrovni ale systém ohrozit nemůže, ohrožuje pouze některé členy tohoto systému.⁵¹ Rozdíl národní a mezinárodní oblasti po jejich komparaci dokonale shrnuje následující úryvek z Waltzovy práce:

„ Národní politika je oblastí autority, administrativy a práva. Mezinárodní politika je oblastí moci, boje a vzájemných dohod. Mezinárodní oblast je především politická. Národní oblast je popisována různě jako hierarchická, vertikální, centralizovaná, heterogenní, řízená, nepřirozená; mezinárodní oblast jako anarchická, horizontální, decentralizovaná, homogenní, neřízená a vzájemně přizpůsobivá.“⁵²

V mezinárodním prostředí v podstatě chybí povinnost řídit a poslouchat, protože tady zkrátka chybí ona nadřazená autorita, která je v národním systému. Každý stát se sám rozhoduje, jak se zachová a bude jednat. Pokud se rozhodne sílu použít (nebo se alespoň očekává, že ji použije), musí sílu použít také ostatní státy, respektive musí alespoň být připraveny ji použít, ať už jednotlivě nebo dohromady. Prvky v národním systému se v případě hrozby použití síly mohou odvolat k vyšší autoritě, která by situaci sama vyřešila. V mezinárodním systému tato autorita chybí, tudíž se státy musí spolehnout pouze samy na sebe. Proto je zde hrozba použití síly v podstatě všudypřítomná. Je to jakési pozadí mezinárodního uspořádání a jednání mezi státy. Zatímco v národní politice je násilí jakýmsi „ultima ratio“, v mezinárodním uspořádání není síla až posledním možným řešením, ale naopak prvním a hlavně neustále přítomným.⁵³

Podle toho by se tedy dalo říci, že hierarchické uspořádání je charakteristické autoritou a zákony, anarchické uspořádání naopak silou a soupeřením mezi prvky systému. Tento systém mezinárodní politiky založený na neustálém soupeření států je možno skvěle vysvětlit teorií mocenské rovnováhy. Waltz však připouští, že je prakticky nemožné najít pouze jednu definici, neboť je mnoho různých významů tohoto pojmu. Ernst Haas například objevil 8 různých významů pojmu mocenská rovnováha. Morgenthau (viz výše) zase definoval 4 různé významy mocenské rovnováhy.⁵⁴

K. Waltz ji chápe v podstatě podobně. Jedná se o chování států v mezinárodním prostředí, kterým chtějí především zajistit svou existenci. Státy se snaží těchto svých cílů a zájmů dosáhnout všemi dostupnými prostředky, které spadají do dvou kategorií:

⁵¹ WALTZ, Kenneth Neal. *Theory of International Politics*. S. 112

⁵² Tamtéž. S. 113

⁵³ Tamtéž. S. 113

⁵⁴ Tamtéž. S. 117

- Vnitřní snahy – například nárůst ekonomických schopností, zvýšení vojenské síly, různé strategie apod.
- Vnější snahy – posílení a zvětšení vlastní aliance, oslabení a zmenšení nepřátelské aliance apod.

Státy takto jednájí a koexistují v „soběstačném systému“. V tomto systému ty státy, které si nezvládnou pomoci samy, jednoduše nejsou tak prosperující a v bezpečí jako ostatní, čímž ohrozí samy sebe. Jelikož z takové situace má obavy každý stát, chová se takovým způsobem, aby tomu předešel.

Právě tento způsob je mocenská rovnováha, která je možná především proto, že státům nejde v první řadě o maximalizaci své moci, ale o udržení své pozice v systému. Mezinárodní systém vede státy k tomu, aby se snažily o svou bezpečnost, a té právě dosáhnou mocenskou rovnováhou a metodou vyvažování a zachování své pozice v systému, nikoli vytvořením silné koalice, která povede ke vzniku hegemonu. Z toho je dobře patrné, že státy spíše než aby maximalizovali moc, tak ji vyrovnávají, balancují.⁵⁵

2.2.4 Shrnutí

K. Waltz přichází s neorealisticou teorií mezinárodněpolitické struktury a jejího fungování, které vychází z části z realistické tradice, z části z mikroekonomické teorie o fungování trhu:

„Ustavení mezinárodního systému je nezamýšleným důsledkem jednání mnoha navzájem nezávislých aktérů, kteří sledují vlastní zájmy.“⁵⁶

Jeho teorie je komparací dvou struktur – anarchické a hierarchické. Hierarchická struktura je charakteristická pro vnitřní politiku států, kde jsou vztahy mezi prvky řízeny společnou vládou a zákony.

Anarchická struktura je naopak charakteristickým rysem mezinárodního systému. Vlivem této anarchické povahy, kde neexistuje nadřazená autorita, je v mezinárodním systému neustálá hrozba použití síly nějakým státem a vypuknutí války. Konflikt, i v podobě války, je v podstatě kdykoli možný. Anarchické mezinárodní prostředí je také charakteristické svou soběstačností, jedná se o „*self-help system*“. V tomto systému jsou státy stejnými na sobě nezávislými prvky, které jednájí pouze ve vlastním zájmu a jejich význam

⁵⁵ WALTZ, Kenneth Neal. *Theory of international politics*. S. 126-127

⁵⁶ BARŠA, Pavel a Ondřej CÍSAŘ. *Anarchie a řád ve světové politice*. S. 132

pro systém je prakticky stejný. Od sebe se odlišují pouze svými kapacitami, respektive schopnostmi řešit dané úkoly a naplňovat dané cíle.

Tento systém ale omezuje vyšší spolupráci mezi státy, neboť každý stát vynakládá úsilí na svou vlastní ochranu před ostatními. V nejistém anarchickém systému ani jinak činit nemůže. Navíc užší spolupráce mezi státy vede také k větší vzájemné závislosti států a to v tomto systému opět znamená vyšší nebezpečí.

Jednání aktérů v anarchickém mezinárodním systému vysvětluje Waltz stejně jako realisté (Morgenthau) pomocí teorie mocenské rovnováhy. Hlavním cílem mocenské rovnováhy je **zajištění existence státu v systému**. Mocenská rovnováha slouží státům k zajištění jejich **bezpečnosti a přežití**. Ačkoli zájmy států a jejich cíle mohou být vysoce různorodé, snaží se státy podle Waltze především uchovat svou existenci. To je dáno právě anarchickou povahou mezinárodního systému, neboť zde není žádná vyšší autorita, která by zajistila jejich bezpečí a přežití v nejistém systému.

Přestože je neorealistickeý účel mocenské rovnováhy odlišný od účelu realistického, použijeme toto tvrzení jako základní kritérium definice vestfálského systému, které bylo uvedeno již v kapitole věnované Morgenthauovi – kritérium **primárních cílů států (zahraničně-bezpečnostní zájmy států)**.

Waltzova neorealistickeá teorie také potvrdila výběr mocenské rovnováhy u Morgenthauovy teorie jako určující charakteristiky pro „konsenzuální definici“ vestfálského systému využívanou v této práci. Jak Morgenthau, tak Waltz hovoří o mocenské rovnováze jako o základním principu fungování a uchování mezinárodního systému. Proto považujeme **mocenskou rovnováhu** za jedno ze zásadních kritérií definice této práce, která bude uvedena v závěru této části.

Dalším důležitým kritériem vyplývajícím z Waltzovy teorie je **anarchická a decentralizovaná povaha** mezinárodního systému. Stejně jako mocenskou rovnováhu, i anarchické a decentralizované uspořádání považuje Waltz za hlavní charakteristický rys mezinárodních vztahů, který určuje chování hlavních aktérů systému, států. Tento decentralizovaný a anarchický charakter mezinárodního systému znamená, že v mezinárodním prostředí si jsou státy navzájem rovny. Žádný není nadřazený nebo podřízený jiným a všechny mají pro strukturu systému stejný význam.

2.3 Vestfálský systém podle H. Bulla

Jako poslední teoretik mezinárodních vztahů byl vybrán představitel anglické školy H. Bulla. Tato práce čerpala z jeho díla *The Anarchcial Society*, kterou publikoval v roce 1977 a která je základním textem anglické školy.

H. Bull se nejdříve zaměřuje na definici jednotlivých prvků jeho teorie mezinárodního uspořádání, tedy na jednotlivé státy, systém států a společnost států (mezinárodní společnost). Státy hrají v jeho teorii ústřední roli (stejně jako u Morgenthaua a Waltze), neboť vycházejícím bodem teorie mezinárodního uspořádání jsou státy jakožto hlavní aktéři mezinárodních vztahů. K definici států je důležitý koncept suverenity, který jsem už také zmínila výše. Každý stát má svou vlastní vládu a prosazuje suverenitu na svém území a na svém obyvatelstvu, jedná se o tzv. vnitřní suverenitu. Tato vnitřní suverenita (autorita státu) převažuje nad všemi ostatními autoritami na daném území a mezi daným obyvatelstvem.

Kromě vnitřní suverenity uplatňují státy také tzv. suverenitu vnější. Na rozdíl od vnitřní suverenity, ta vnější neznamená jakousi nadřazenost nebo převahu nad ostatními autoritami. Vnější suverenita v podstatě znamená nezávislost států na ostatních vnějších autoritách.⁵⁷

Aby byl stát skutečně státem, nestačí podle Bulla, aby byl nezávislý a měl právo na tyto dva druhy suverenity. Aby byl skutečně státem, musí tyto dvě suverenity také vykonávat v praxi.

Systém států nebo také jinak mezinárodní systém je utvořen:

*„...pokud jsou spolu státy v pravidelném kontaktu a mají navíc mezi sebou dostatečnou interakci k tomu, aby se chování každého státu stalo nezbytnou součástí kalkulací ostatních států...“*⁵⁸

To znamená, že systém vzniká za takových podmínek, kdy jsou spolu státy v kontaktu a vzájemně ovlivňují svá jednání. Tedy kdy každý stát musí nutně ve svém jednání počítat také s jednáním ostatních států.

Vztah mezi státy může být přímý, to když jsou státy sousedé, soupeři spolu ve stejné věci nebo spolupracují ve stejném zájmu, nebo nepřímý. V případě nepřímého vztahu jde pouze o následky, které má jednání dvou států na stát třetí, nebo o dopad, které má chování jednoho státu na celý systém jako celek.

Mezinárodní systém je tedy definován interakcí mezi státy a ta může být dvojí. Buď se

⁵⁷ BULL, Hedley. *The anarchical society*. S. 8

⁵⁸ Tamtéž. S. 10

může jednat o kooperaci, nebo o konflikt. Kromě těchto dvou druhů interakce ale může být stát také neutrální či lhostejný s ohledem na cíle ostatních.

Státní systém je tedy takové uspořádání států, které mají určitý stupeň vzájemného kontaktu a interakce.⁵⁹

Z takového státního systému pak může vzniknout společnost států nebo též mezinárodní společnost, která je tvořena skupinou států, které:

„(...) vyznávají určité stejné zájmy a...nějaké společné hodnoty, považují sami sebe za svázané určitými pravidly ve svých jednáních s ostatními, stejně jako by měly navzájem respektovat své požadavky na nezávislost, ctít dohody, do nichž vstupují a měly by podléhat určitým omezením v uplatňování síly proti sobě navzájem. Zároveň spolupracují v činnosti institucí, jako jsou formy procedur mezinárodního práva, nástroje diplomacie a obecně mezinárodní organizace, a zvyklosti a konvence války.“⁶⁰

Stejně jako K. Waltz i Bull zastává názor, že mezinárodní systém vzniká jednáním států, které sledují své vlastní zájmy a cíle. Tyto cíle jsou však podobné všem státům systému. Nejzákladnějším cílem je zachování systému států, ať jsou státy jakékoli a ať rozdělení mezi nimi je také jakékoli. Jako další cíl zmiňme udržení nezávislosti, respektive udržení vnější suverenity jednotlivých států. Právě tato vnější suverenita je hlavním cílem států, kterého doufají dosáhnout po jejich připojení ke společnosti států, tedy uznání nezávislosti státu ostatními vnějšími autoritami a zvláště uznání nejvyšší pravomoci nad svými obyvateli a teritoriem. Hlavní cena, kterou za to musí státy platit, je uznání takovéto nezávislosti a suverenity u ostatních států.

Dále uveďme cíl udržení míru. Tímto cílem není myšleno nastolení permanentního a univerzálního míru, ale spíše cíl udržení míru ve smyslu absence války mezi státy mezinárodní společnosti jakožto normální podmínka jejich vztahu a vzájemné kooperace. Tato podmínka udržení míru může být porušena pouze ve zvláštních příležitostech a podle principů, jež jsou všeobecně přijímány. V podstatě dochází k porušení míru v mezinárodní společnosti za účelem udržení samotného státního systému a také pro udržení suverenity a nezávislosti jednotlivých států, které rozpoutají válku v takovémto případě za účelem sebeobrany.

Jinými cíly jsou například omezení násilí, dodržení slibů, stabilita vlastnictví, majetku

⁵⁹ BULL, Hedley. *The anarchical society*. S. 9-13

⁶⁰ Tamtéž. S. 13

(ovládaného území).⁶¹

Samotný prvek mezinárodní společnosti byl podle Bulla v moderním mezinárodním systému vždy přítomný, protože nemůže být řečeno, že koncepce společných zájmů států, společných pravidel (jak těchto zájmů dosáhnout) a společných institucí (pracujících na základě těchto pravidel) by tu někdy nebyla. Většina států totiž ve většině času respektuje alespoň do určité míry pravidla koexistence mezi státy, například vzájemný respekt suverenity apod. Stejně tak se také většina států vždy účastnila spolupráce ve společných institucích, například respektování a uplatňování různých forem a procedur mezinárodního práva, systém diplomatických reprezentací, přijetí speciálního postavení velkých mocností, univerzální mezinárodní organizace (Liga národů, OSN). Mezinárodní společnost tedy prakticky v žádné fázi vývoje nezmizela, byť byla někdy nejistá.

Příklad pro nejistou mezinárodní společnost můžeme nalézt v době druhé světové války, kdy proti sobě stály mocnosti Osy a spojenecké mocnosti. Ani jedna z těchto stran neuznávala druhou stranu jako člena mezinárodní bezpečnosti. V důsledku toho spolu také nespolečně pracovali v rámci společných institucí. Přesto mezinárodní společnost nezanikla, dokonce ani nepřestala ovlivňovat praxi mezinárodních vztahů v tomto období. Důvodem je fakt, že dva nepřátelené bloky nepřestaly respektovat běžná pravidla mezinárodní společnosti v rámci svého bloku. Jinými slovy mocnosti Osy respektovaly tato pravidla ve vztazích mezi sebou a ve vztazích s neutrálními státy. Stejně tak spojenecké mocnosti respektovaly pravidla v rámci jejich bloku a neutrálních států.⁶²

Bull (stejně jako Waltz) uznává, že mezinárodní prostředí je charakteristické svou anarchickou povahou. Zatímco občané státu jsou podřízeni společné vládě, státy v mezinárodním prostředí nejsou podřízeny nikomu. Tento stav by se dal nazvat mezinárodní anarchií, kde není žádná vyšší autorita (vláda), která by dohlížela na pořádek a práva jednotlivých prvků systému. Takovýto stav ale nutně nemusí znamenat, že státy spolu nemohou vytvořit jakýsi systém či uspořádání. Nejedná se totiž o stav podobný přirozenému stavu Hobbesa, kdy jde o válku všech proti všem. V Hobbesově situaci, ve které lidé žijí bez společné nadřazené autority, která by je udržovala ve strachu, nemůže být rozvíjen průmysl, zemědělství, obchod a jiná zlepšení života. Je tomu tak proto, že lidé své úsilí využívají pro zajištění své bezpečnosti před druhými, proti sobě navzájem. V tomto stavu války všech proti všem nejsou žádná morální pravidla. Neexistuje zde dichotomie „dobré a špatné“, „morální a nemorální“, „spravedlivé a nespravedlivé“. Přirozený stav je zkrátka stavem války.

⁶¹ BULL, Hedley. *The anarchical society*. S. 16-20

⁶² Tamtéž. S. 40-46

To neplatí v případě mezinárodní anarchie. Absence světové vlády totiž není nutně překážkou pro průmysl, obchod a další zlepšení života. Státy podle Bulla nevyčerpávají tolik úsilí na zajištění své bezpečnosti, aby tím způsobily svým obyvatelům nepříjemný a krátký život v chudobě. V tomto tvrzení lze spatřit rozdíl mezi Bullem a Waltzem, který na rozdíl od Bulla tvrdí, že státy vyčerpají většinu svého úsilí na svou ochranu před ostatními. Ani nemožnost určení, co je dobré a co špatné, není v případě mezinárodní anarchie příliš pravdivé. Naopak toto určení hrálo v chování států vždycky důležitou roli.

Důležitým faktem je také to, že státy nemohou být úplně srovnávány s občany jednotlivých států, ačkoli v obou případech se jedná o prvky systému. Tyto prvky nejsou však zcela analogické. Státy se velmi liší od svých občanů. Stav anarchie naopak může být mezi státy tolerovaný do takové míry, do jaké mezi občany už ne. Základní rozdíl spočívá v rovnosti a vzájemném vztahu mezi prvky systému. V Hobbesově přirozeném stavu si jsou všichni rovni tělem a myslí, a proto si jsou také všichni navzájem hrozbou. Nejslabší má vždycky dostatek sil, aby zabil nejsilnějšího. Tohle ale zcela zjevně neplatí v mezinárodním prostředí, ve kterém se vždy rozlišovalo mezi velkými a malými mocnostmi.

Pokud je zde takové rozlišení, mají státy vůči sobě různé postoje a chování. Jen stěží můžeme na mezinárodní systém aplikovat tezi, že nejslabší má vždy dostatek sil, aby zabil nejsilnějšího. Velké mocnosti se nemusely obávat malých států, z jejich strany nebyly zranitelné. Naopak malé státy byly ze strany velkých mocností v nejistém postavení, neboť jim vždy hrozilo nebezpečí v podobě útoku. (Pakliže samozřejmě nepočítáme s nukleárními zbraněmi.).

Z toho tedy vyplývá, že ačkoli lidé nemohou zformovat společnost bez vlády, u států je to jiné. Státy jsou jiné prvky, které jsou svou povahou více schopné zformování anarchické společnosti.⁶³

Nicméně mezinárodní společnost není zcela anarchickým systémem, neboť je v ní patrný určitý řád, který je důsledkem řady faktorů:

„ V rámci mezinárodní společnosti (...) je řád (...) následkem pocitu společných zájmů, základních cílů společenského života a pravidel předepisujících chování, které zachovává takové cíle; a institucí, které pomáhají v tom, aby tato pravidla byla účinná.“⁶⁴

Tato pravidla mohou mít status mezinárodního práva, morálních pravidel, zvyku nebo zavedené praxe, nebo mohou být pouze jakýmsi operačními pravidly nebo

⁶³ BULL, Hedley. *The anarchical society*. S. 46-51

⁶⁴ Tamtéž. S. 65

„pravidly hry“, vypracovanými bez formálních dohod.

Bull poukazuje na to, že pro pravidla není neobvyklé, aby se konstitovala v takovém pořadí, že nejdříve vzniknou jako operační pravidla, poté se stanou zavedenou praxí, pak získají status morálního principu a nakonec se z nich stanou právní konvence/zvyklosti (společenská pravidla).

Dále se Bull zmiňuje o třech základních komplexech pravidel, které hrají roli při udržování mezinárodního uspořádání. První komplex pravidel je princip, který identifikuje myšlenku společnosti států jako opak alternativním ideám typu univerzální říše, kosmopolitní společenství individuálních lidských bytostí nebo hobbesovský přirozený stav války všech proti všem, nebo stav války. Jinými slovy řečeno se jedná o konstituční (základní) princip, podle kterého je systém strukturován. Tento princip obsažen v celé řadě základních mezinárodních práv. Příkladem je doktrína, která určuje, že státy jsou jedinými nebo alespoň hlavními nositeli práv a povinností v mezinárodním právu. Tento komplex práv tedy určuje, kdo je členem mezinárodní společnosti.

Druhým komplexem pravidel jsou tzv. „pravidla koexistence“. Tato pravidla vytvářejí minimum podmínek nutných pro koexistenci mezi státy. Komplex pravidel v sobě zahrnuje pravidla, která omezují legitimní použití síly pouze na suverénní státy a upírají tuto možnost jiným aktérům, tím že omezí legitimní použití násilí pouze na určitou část násilí, na válku. Válka je podle těchto pravidel chápána jako akt, který může být vyvolán pouze autoritou státu.

Nicméně tato pravidla omezují také důvody, za jakých může suverénní stát takto legitimně použít násilí a začít válku. Například, že válka může být rozpoutána až potom, co byly vyzkoušeny jiné postupy. V těchto pravidlech nalezneme také pravidla, která řídí chování a jednání států během války. Tedy, že bude mít válka podobu hodnou svému cíli a že bude použito jen tolik násilí, kolik je skutečně třeba. Jinými slovy jde o omezení geografického rozšíření války.

V jádru tohoto komplexu pravidel koexistence je princip, že každý stát musí respektovat suverenitu všech ostatních států nad svými občany a územím, neboť chce naopak uznání své suverenity od ostatních států.

Třetí komplex pravidel reguluje kooperaci mezi státy pravidly, která ulehčují spolupráci. Tato pravidla nejsou pouze politická či strategická, ale také sociální a ekonomické povahy. Pro koexistenci a vůbec pro mezinárodní uspořádání jsou tato pravidla důležitá,

protože rozvoj kooperace a konsenzu mezi státy může posílit rámec koexistence.⁶⁵ K ochraně mezinárodních pravidel slouží mezinárodní instituce. Je však nutné si uvědomit, co ony mezinárodní instituce vlastně jsou a které jsou nejvíce zásadní:

„V mezinárodní společnosti to jsou především sami členové této společnosti – suverénní státy – které jsou zodpovědné za výkon funkcí napomáhajících k tomu, aby pravidla byla účinná; činí tak buď v absenci nejvyšší vlády, která je schopná vykonávat tyto funkce v moderním státě, nebo v absenci určitého stupně solidarity mezi sebou, který charakterizuje výkon těchto funkcí politicky výkonnými skupinami v primitivních bezstátních společnostech. V tomto smyslu jsou to státy samy, které jsou hlavními institucemi společnosti států.“⁶⁶

Státy dále spolupracují na určitých úrovních v institucích mezinárodní společnosti, což je například mocenská rovnováha, mezinárodní právo, diplomatický mechanismus nebo válka. Instituce nutně nemusí mít organizační administrativní strukturu. Spíše se jedná o jakýsi soubor zvyků a praxe zformované za účelem realizace společných cílů. Tyto instituce jsou tedy nejen prostředkem pro udržení spolupráce mezi státy, ale také prvkem kooperace v plnění společných cílů a zájmů.⁶⁷

Na závěr uvedme pohled Bulla na teorii mocenské rovnováhy. Pod tímto pojmem si Bull (stejně jako Morgenthau a Waltz) představuje stav, ve kterém nemá žádný stát dominantní postavení a převahu nad ostatními tak, že by na ně mohl uvalovat svá práva a zákony.

Rozlišuje mezi jednoduchou mocenskou rovnováhou a komplexní. Jednoduchou mocenskou rovnováhou je myšlen stav, kdy proti sobě stojí pouze dvě mocnosti, případně bloky s větším počtem mocností. Příkladem je střet Francie s Habsburky v 16. a 17. století nebo studená válka, kdy došlo ke střetu dvou bloků, kterým dominovaly USA a SSSR. Z toho vyplývá, že komplexní mocenská rovnováha je systém, kde hraje hlavní roli více mocností než dvě. Tento druh mocenské rovnováhy byl patrný v Evropě v 18. století, kdy mezi velké mocnosti patřila Francie, Anglie, Rakousko, Rusko a Prusko.

Jak však Bull připouští, žádná mocenská rovnováha zatím nebyla perfektně jednoduchá, ani perfektně komplexní. Jednoduchá mocenská rovnováha vždy byla komplikována existencí nějaké další mocnosti (případně existencí více mocností) a komplexní mocenská rovnováha zase mohla být vždy zjednodušená diplomatickým propojením.

⁶⁵ BULL, Hedley. *The anarchical society*. S. 67-71

⁶⁶ Tamtéž. S. 71

⁶⁷ Tamtéž. S. 71-74

Například mocenská rovnováha šesti mocností před první světovou válkou, která byla zjednodušená do trojdohody a trojspolku.

Dalším rozdělením mocenské rovnováhy podle Bulla je rozdělení geografické, kdy může být mocenská rovnováha buď všeobecná (bez převažující mocnosti v celém mezinárodním systému jako celku), nebo lokální (v jedné oblasti nebo části systému). Toto rozdělení ale neznamená totéž co rozdělení na dominantní a podřízenou mocenskou rovnováhu. V době studené války byla centrální dominantní mocenskou rovnováhou rovnováha mezi SSSR a USA a ostatní rovnováhy (například na středním východě) byly podřízené rovnováhy, ve smyslu, že centrální rovnováha USA-SSSR je ovlivňovala více, než oni byly schopny ovlivnit ji. Dominantní rovnováha je ale stále pouze specifická rovnováha, nikoli všeobecná. Nejedná se o ekvilibrium systému jako celku.

Jiným rozlišením je rovnováha náhodná a umělá. Náhodná mocenská rovnováha je ta, která vznikne bez jakéhokoli vědomého úsilí. Naopak uměle vytvořená mocenská rovnováha je ta, která vděčí za svou existenci vědomé politice jedné nebo všem zúčastněných stran. Mocenská rovnováha také nemusí být cílem pouze jednoho státu, či jedné zúčastněné strany, ale může být cílem systému jako celku. Tedy, že udržení rovnováhy je cílem všech států systému, což přináší možnost spolupráce mezi státy za účelem naplnění tohoto společného cíle (zachování rovnováhy). Takto pojatá mocenská rovnováha se upevnila v Evropě v 17. století a na počátku 18. století, čehož je důkazem Utrechtský mír z roku 1713 nebo koalice států vytvořená proti Ludvíku XIV..⁶⁸

Bull uznává, že mocenská rovnováha nevedla vždy k zachování míru. To ale ani není funkcí mocenské rovnováhy. Její hlavní funkcí totiž je zachování systému států, nikoli míru. Zachování mocenské rovnováhy a systému si vyžaduje válku, pokud je to jediný možný prostředek, kterým může být kontrolována moc potenciálního dominantního státu.

Nicméně zachování mocenské rovnováhy ale nepochybně směřuje k jednání, která jsou spíše ve prospěch velkých mocností na úkor těch malých. Často byla mocenská rovnováha mezi mocnostmi uchována rozdělením či pohlcením malých mocností. Toho je důkazem neobvyklý pokles počtu států v Evropě mezi lety 1648 – 1914 (např. dělení Polska v roce 1772 mezi Rakousko, Prusko a Rusko).⁶⁹

⁶⁸ BULL, Hedley. *The Anarchical Society*. S. 101-106

⁶⁹ BULL, Hedley. *The anarchical society*. S. 106-112

2.3.1 Shrnutí

H. Bull přichází ve své práci s tvrzením, že ačkoli je mezinárodní prostředí anarchické (stejně jako u realistů a neorealistů), není to pouze jednoduchý systém států, ale také společenství států neboli mezinárodní společnost fungující na základě společných cílů a zájmů, podle společných pravidel a v rámci společných institucí.

Bull nejprve definuje tři základní pojmy své definice mezinárodní struktury - státy, systém států (mezinárodní systém) a společnost států (mezinárodní společnost). Pro stát je nejdůležitější podmínkou pro jeho existenci koncept suverenity vykonávané nad určitou skupinou lidí, která je definovaná určitým územím a řízena vládou, do jejíž činnosti nezasahuje žádná vnější autorita. Suverénní státy pak dohromady vytvoří systém států, pokud mají mezi sebou dostatečný stupeň interakce a mají na sebe navzájem dostatečný vliv. Dalo by se tedy říci, že systém států je takový systém, kde státy jednájí jako části celku. Pokud si je několik států v rámci tohoto systému vědomo svých společných hodnot a zájmů, utvoří spolu společnost států, v které jsou státy dobrovolně svázány společně ustanovenými pravidly a institucemi.

Mezinárodní společnost států byla podle Bulla v mezinárodním prostředí vždy přítomna, byť někdy byla méně patrná a více nejistá než v jiných obdobích. Vždy totiž v systému států byly zjevné společné zájmy či pravidla (například pravidla koexistence mezi státy apod.). Právě tato společnost států ale umožňuje Bullovi zhodnotit řád v mezinárodním uspořádání, jehož mechanismy jsou například mocenská rovnováha, mezinárodní právo, válka, diplomacie (nikoli však administrativně či organizačně řízené instituce).

Z Bullovy teorie v podstatě není možné vyvodit žádné nové kritérium. Přestože předpokládá možnou spolupráci mezi státy se stejnými zájmy a hodnotami a tedy do jisté míry organizované mezinárodní prostředí, jeho teorie není natolik odlišná od dvou předchozích teorií. Stále stojí na stejných základních prvcích jako teorie Morgenthaua a Waltze.

Pro Bulla je mezinárodní systém stále systémem anarchickým, ačkoli připouští, že státy spolu mohou spolupracovat. Ve spojení s anarchickou povahou hovoří o tzv. mezinárodní anarchii, která ale neznamená stav války (ve smyslu Hobbesova stavu války všech proti všem). Proto kritérium, stanovené již výše v této práci, by i v případě Bulla bylo **kritérium anarchické povahy** mezinárodního systému.

Důležitým bodem teorie mezinárodního systému jsou pro Bulla stále suverénní státy jako hlavní aktéři mezinárodních vztahů. I v tomto případě tedy dochází ke zvolení

kritéria **suverenity států**, které tato práce stanovila již dříve.

Nakonec musí být zmíněn ještě princip mocenské rovnováhy, který Bull definuje jako stav, ve kterém není žádný stát dominantní nad ostatními a nemůže tak na ně uplatňovat svou moc a zákony. Účelem mocenské rovnováhy není nutně uchování míru, ale zachování mezinárodního systému jako celku. Jelikož cestou míru to v historii ne vždy šlo, byla proto mnohdy nutná i válka, která se ale s principem mocenské rovnováhy nijak nevylučuje. Proto je i z Bulla možné vyvodit kritérium vyvozené již dříve, **kritérium mocenské rovnováhy**.

2.4 Shrnutí: podoby vestfálského systému v realistické tradici

První – teoretická – část této práce představuje přehled zásadních děl tří proudů v teoriích mezinárodních vztahů. Těmito proudy jsou realismus, neorealismus a anglická škola.

H. J. Morgenthau a jeho práce *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* byl zvolen jako nejvýznamnější představitel klasického realismu. Z neorealistického proudu byl vybrán K. N. Waltze. V tomto případě jsme vycházeli z jeho zásadního díla *Theory of International Politics*. Nakonec se práce věnovala anglické škole a jejímu hlavnímu představiteli H. Bullovi, jehož práce *The Anarchical Society* je základním textem této školy.

Tři výše zmíněná díla jsme v předchozí části podrobili komparaci. Na základě tohoto porovnání jsme zjistili základní prvky a faktory, které tvoří podle nich základ mezinárodního systému. Složením těchto nejdůležitějších kritérií pro fungování mezinárodních vztahů jsme došli ke „konsensuální definici“ vestfálského systému. Tato definice je v podstatě průnikem tezí Morgenthaua, Waltze a Bulla.

Všichni tři teoretici uvažují o mezinárodním systému, který je svou **povahou anarchický**. Morgenthau staví anarchické mezinárodní uspořádání do kontrastu s hierarchickou univerzální říší typickou pro období před Vestfálským mírem. Zatímco univerzální říše je založena na hierarchickém a centralizovaném uspořádání, mezinárodní systém suverénních národních států, který se upevnil po ukončení třicetileté války a uzavření vestfálského míru je založen na **decentralizovaném** a anarchickém fungování samostatných států, které nepodléhají žádné nadřazené autoritě.

Waltz přichází s podobným srovnáním. Vysvětluje základní prvky mezinárodního systému na rozdílech mezi anarchickým systémem mezi státy a hierarchickým systémem uvnitř států. Z tohoto rozlišení je jasně patrné, co pro mezinárodní systém vyplývá z jeho anarchické povahy. Především jde o to, že jelikož ve vnější oblasti států chybí vyšší autorita, která by rozhodovala o fungování systému a dohlížela na jeho udržení, je vztah mezi jednotlivými státy rovnocenný. Všechny státy si jsou vzájemně rovny, žádný nemá převahu nad jiným. V systému na národní úrovni se však jedná o pravý opak, když jednotlivé prvky tohoto systému jsou postaveny na nadřazenosti a podřazenosti.

Z důvodu absence vyšší autority je také nutné, aby se státy staraly o své zájmy, bezpečnost a zachování své existence samy, čehož je v tomto anarchickém systému dosahováno mechanismem mocenské rovnováhy. Na národní úrovni se jednotlivé prvky nemusí o svou existenci obávat, neboť je zde vyšší moc, která slouží k zachování systému a tedy i daných prvků. Tyto prvky se mohou soustředit na své zájmy a rozvíjení spolupráce

mezi sebou. V mezinárodním systému je společným zájmem států zachování systému jako celku, neboť to znamená také zachování jednotlivých států.

Všichni tři teoretici, z kterých tato část práce vycházela, také hovoří o státech jako o hlavních aktérech mezinárodních vztahů. Právě mezi suverénními státy probíhá vzájemná koexistence, která je specifická pro mezinárodní systém.

Důležitým je v tomto případě právě **princip suverenity**. Tento princip znamená, že každý stát vykonává nejvyšší pravomoc nad svým územím a obyvatelstvem žijícím na tomto území a žádný jiný stát nemůže do záležitostí na tomto území a mezi tímto obyvatelstvem zasahovat (vnitřní a vnější suverenita). Z čehož vyplývá, že státy jsou na sobě nezávislé a každý sleduje pouze svůj vlastní zájem a zachování své vlastní existence.

Názory Morgenthau a Waltze se v tomto případě liší v tezi, co vede státy v jejich jednání. Podle Morgenthau je to pouze touha po moci a převaze nad ostatními, podle Waltze pak jejich vlastní zájmy a cíle (stejně jako prvků v ekonomické teorii o fungování trhu), což je primárně přežití a uchování existence státu v nejistém anarchickém systému.

Zahraničně-bezpečnostní otázka, respektive primární cíl států je dalším důležitým kritériem pro definici vestfálského systému. Tímto primárním cílem může být buď snaha uchování existence států (Waltz), nebo maximalizace moci (Morgenthau). Každému státu, byť může mít mnoho různých zájmů a cílů, jde v první řadě o zajištění své bezpečnosti a uchování své existence v systému, nebo o navýšení své moci a tím zajištění lepší pozice v systému. Obou cílů je dosahováno právě prostřednictvím mocenské rovnováhy, kterou státy zabrání, aby jiný stát získal dominantní vliv a tím ohrozil nejen systém, ale také je jakožto samostatné státy. V případě uchování své existence je pro státy důležité zachování samotného systému, neboť s ohrožením systému bude ohrožena také jejich existence.

Bull naopak tvrdí, že mezi státy je díky společným zájmům a hodnotám možná spolupráce, čímž vzniká mezinárodní společnost. Tato společnost tu ale existovala vždy, neboť vždy měly státy alespoň jeden společný cíl – zachování systému, díky němuž budou zachovány i jednotlivé státy. Státy také vždy sdílely nějaká společná pravidla a instituce, jako například pravidla upravující vztah mezi státy či pravidla určující, kdo je vůbec členem mezinárodního systému.

Co se institucí týče, společnou pro všechny státy vždy byla mocenská rovnováha či instituce války. Společné instituce, o nichž hovoří Bull, totiž nejsou instituce řízeny organizačně a administrativně, tak jak je známe dnes.

Právě **mocenská rovnováha** je dalším důležitým bodem ve všech třech pracích a posledním kritériem „konsenzuální definice“ vestfálského systému. Je to základní

mechanismus pro fungování a udržení mezinárodního systému. Mocenská rovnováha se uskutečňuje prostřednictvím vzájemného vyvažování států, které může probíhat neustále, zbrojením nebo vytvářením ad hoc aliancí. Toto vyvažování může vést až k válce, která není u mocenské rovnováhy neobvyklým jevem, neboť účelem mocenské rovnováhy je zachování rovnovážného stavu mezi státy a tedy mezinárodního systému s mnoha suverénními národními státy.⁷⁰

Na základě komparace Morgenthauova, Waltzova a Bullova přístupu a jejich charakteristik vestfálského systému můžeme vymezit „konsenzuální“ definici vestfálského systému: **„Vestfálský systém je takový systém, ve kterém vedle sebe koexistují suverénní státy, jež si jsou navzájem rovny, neboť žádný z nich není strukturálně nadřazen jiným státům. Státy si ale nejsou rovné s ohledem na rozdílnou distribuci kapacit. To je dáno anarchickou a decentralizovanou povahou tohoto systému, kde není vyšší autorita, která by dohlížela na chování a jednání států. Státy pak svým chováním vytvářejí systém, jež udržují mechanismem mocenské rovnováhy, který je uskutečňován prostřednictvím vzájemného vyvažování států (zbrojením, aliancemi). Tímto vyvažováním státy zabraňují vzniku hegemonu, který by mohl omezit ostatní státy a tak umožní zachování nejen sebe samých, ale také zachování systému jako celku s jeho pluralistickou povahou, což je jejich primárním cílem.“**

Relevance základních prvků této konsenzuální definice se prokáže během aplikace definice na současný evropský mezinárodní systém v následující části této práce.

	Morgenthau	Waltz	Bull
Anarchický systém	Anarchický mezinárodní systém X Hierarchická univerzální říše	Anarchický mezinárodní systém X Hierarchický národní systém	Mezinárodní společnost s pravidly a institucemi
Princip suverenity	Ano	Ano	Ano
Primární cíl států	Maximalizace moci	Zachování existence států	X
Mocenská rovnováha	Ano	Ano	Ano
Spolupráce	Nemožná	Nemožná	Možná

Tabulka č. 1

⁷⁰ MORGENTHAU, Hans J. *Politics among nations*. S. 185

3. Přístup Roberta Coopera

Robert Cooper – Postvestfálský systém

Tato část se bude věnovat tezi Roberta Coopera o postvestfálském systému, která je pro tuto práci zcela zásadní, neboť právě tuto tezi se snaží dokázat, případně vyvrátit aplikací „konsensuální definice“ vestfálského systému na současný evropský mezinárodní systém.

Na úvod této kapitoly uvedme, že Cooperův přístup se vztahuje na celý mezinárodní systém, ne pouze na ten evropský. Vzhledem k omezenému prostoru je však tato práce zaměřena pouze na Evropu a její mezinárodní systém a z Cooperovy práce tedy čerpá pouze tvrzení platná pro evropský systém.

Robert Cooperova přichází ve své knize *The Breaking of Nations* se zajímavým tvrzením, že rok 1989 je pro mezinárodní vztahy a jejich vývoj stejně důležitý jako rok 1648. Události roku 1989 a po něm jsou podle Coopera dalekosáhlejší než události například v roce 1815 či roce 1919, které přinesly pro mezinárodní uspořádání značné změny (koncert velmocí, kolektivní bezpečnost). Na rozdíl od těchto významných událostí evropské historie totiž v roce 1989 došlo k něčemu novému, ke změně evropského státního systému samotného, ne jen k jeho přeuspořádání, tedy:

„ To, co se stalo v roce 1989, nebylo pouze ukončení Studené války, ale také konec systému mocenské rovnováhy v Evropě. “⁷¹

Pro rok 1989 pak Cooper nachází nejlepší srovnání právě v roce 1648. Tento rok byla ukončena třicetiletá válka a vznikl nový evropský státní systém. Stejně tak v roce 1989 nedošlo pouze k přeuspořádání starého systému, ale jako v roce 1648 k vytvoření nového. To znamená systém, ve kterém se státy chovají výrazně odlišným způsobem než ve starém systému.

V roce 1989 nastala stejná situace jako v roce 1648. Před rokem 1648 byla totiž hlavním organizačním konceptem v Evropě jednota na základě křesťanství. Vestfálským mírem podepsaným v tomto roce pak byl tento koncept nahrazen konceptem mocenské rovnováhy. V průběhu evropské historie a vývoje mocenské rovnováhy byl tento koncept nazýván různými jmény. Můžeme se setkat s evropským koncertem velmocí, kolektivní bezpečností, zamezení (šíření) vlivu. Všechny tyto názvy znamenaly různé formy a variace mocenské rovnováhy.

Po roce 1989 ale dochází k posunu od systému mocenské rovnováhy. Zatímco však Evropa podle Coopera vyvinula nový a více spořádaný bezpečnostní systém, jiné státy světa

⁷¹ COOPER, Robert. *The breaking of nations*. S. 3

se staly více neuspořádané a chaotické.

Ve své knize se R. Cooper snaží vysvětlit změny, které následovaly rok 1989 a nabízí nám rámeček pro pochopení postudenoválečného světa, přičemž hlavní pozornost směřuje na Evropu. Právě Evropa podle něj byla a je klíčovým prvkem mezinárodního uspořádání, neboť k systémové změně došlo vždy v Evropě (nejdříve zde vznikla mocenská rovnováha a po konci studené války systém postmoderních států).⁷²

Ze začátku se stručně věnuje vývoji světového pořádku. Mezinárodní pořádek byl podle Coopera založen nejdříve na hegemonii a poté na rovnováze. Starověký a středověký svět byl charakteristický říšemi jako tou Alexandra Velikého, Římskou říší, osmanskou nebo čínskou. Jednoduše, kde nebyla říše a její řád, kultura a civilizace, tam byl chaos, barbaři a nepořádek.

Nicméně říše se ukázala být nedostatečně dynamickým prvkem v mezinárodní politice nakloněným ke změně. Velká říše v sobě spojuje mnoho kultur a společností, a pokud má být udržena stabilní pod jednou vládou, pak ta vláda musí být autoritářská. Jakákoli modernizace a inovace vede k nestabilitě a rozbourání říše. Proto, aby byla říše stabilní, musí být také velice statická a nepřipustit příliš velké a zásadní změny ani ve společnosti ani v politice. Dynamickou silou pro změnu ve světovém uspořádání se tak staly malé evropské státy, nikoli tyto velké neměnné říše.⁷³

V Evropě nebyly žádné velké říše, ale ani chaos. V podmínkách středověké Evropy se říše rozpadla a proměnila Evropu ve množství svobodných měst, feudálů, králů, vlastníků půdy a cechů. A s těmito světskými mocemi neustále soupeřila církev, která se stále snažila uplatňovat nade všemi svou autoritu a moc. Těmto malým státům se pak podařilo dosáhnout suverenity, což byl základní zlom ve vývoji mezinárodního systému, neboť tímto konceptem suverenity, jak jsem už zmínila výše, dochází k zásadní přeměně systému z univerzální vlády na vládu samostatných na sobě vzájemně nezávislých států, jejichž autorita je geograficky omezena.⁷⁴

Právě různorodost a mnohost evropských států mezi nimi vytvořila soutěž, která státy přinutila přijít s politickým, sociálním a technologickým pokrokem. Jinak řečeno, státy byly nuceny, pokud chtěly přežít, být lepší než ostatní státy, přijít s řadou inovací, které by jim zajistili dostatečný odbyt zboží a bohatý zahraniční obchod a především lepší a bezpečnější pozici před ostatními státy. Každý stát byl sám za sebe a každý tedy musel v této soutěži

⁷² COOPER, Robert. *The breaking of nations*. S. 3-6

⁷³ Tamtéž. S. 7

⁷⁴ Tamtéž. S. 8-9

obstát sám.

V univerzálních říších nic takového možného nebylo. Jakákoli inovace by mohla znamenat popud k dalším změnám a nakonec k rozpadu říše. Panovníci takových říší chtěli zachovat svou říši takovou jaká je, čili byli ke změnám nepřístupní. Panovníci evropských států mezi sebou soupeřili, proto naopak inovace, modernizace a různé vynálezy vyhledávali, aby tak obstáli v soutěži s ostatními evropskými státy.

Evropská rozdrobenost umožnila konkurenci, která s sebou nutně přináší inovaci ve všech oblastech - kulturní, sociální, politické, ekonomické. Konkurence, která motivuje k inovaci, ve výsledku vede k bohatství a prosperitě. Proto se Evropa stala centrem mezinárodní politiky.

Kromě prosperitu přinášející konkurence, ale tento systém států přinesl také nebezpečí v podobě buď hegemonu, který by mohl ovládnout Evropu, nebo války, která kdyby se vymkla kontrole, by mohla rozvrátit celý systém a uvrhnout Evropu do chaosu. Řešením se stala právě mocenská rovnováha. S mocenskou rovnováhou přichází doktrína „*raison d'état*“ a rozpad univerzální autority církve, což znamená změnu mezinárodního prostředí z hierarchického na anarchické a nestabilní, kde válka je neustále možným rysem.

Stejně jako třicetiletá náboženská válka znamenala jakýsi zlom ve vývoji mezinárodních vztahů, tak třicetiletá válka (jak Cooper nazývá první a druhou světovou válku dohromady) v letech 1914 – 1945 přinesla určité změny pro mezinárodní systém, byť ty hlavní nastaly podle Coopera právě až v roce 1989. Druhá třicetiletá válka zničila mocenskou rovnováhu a evropský systém v tradičním smyslu, ale ještě nepřinesla radikální změnu v tom smyslu, že by vznikl zcela nový systém. Mezinárodní systém byl rozdělen na sféry dvou supervelmocí (americkou a sovětskou sféru), což ve výsledku znamenalo, že:

„... stará multilaterální rovnováha moci v Evropě se stala bilaterální rovnováhou teroru po celém světě. Zvláštním způsobem byly staré systémy – rovnováha v Evropě a vnější říše – zkombinovány, aby vytvořily něco jako světový řád rovnováhy mezi říšemi nebo bloky: konečně završující zjednodušení rovnováhy moci.“⁷⁵

Během studené války vládlo neustálé napětí mezi dvěma soupeřícími bloky, avšak za tímto stavem se skrýval určitý řád. Svět byl rozdělen do dvou mocenských bloků, které vedly dvě supervelmoci. Mezi těmito bloky panovalo napětí, ale také jistota, že oba bloky se vojensky neutkají přímo, neboť by to s největší pravděpodobností vedlo ke zničení jich obou

⁷⁵ COOPER, Robert. *The breaking of nations*. S. 12-13

vzhledem k jadernému ozbrojení. Proto spolu přímo nesoupeřily tyto dvě mocnosti na vojenském poli, ale spíše prostřednictvím různé propagandy či podvratné činnosti. Pokud došlo k vojenským střetům, bylo to především kvůli politické a ideologické kontrole daného území, nežli boj mezi zeměmi.

Tento systém ale nebyl chápán jako konečný ani jednou stranou, přestože vojensky byl stabilní. Obě dvě strany odmítaly rozdělení světa na dvě části, protože každá strana si nárokovala univerzální platnost její ideologie a představy, jak by měl svět vypadat a nepočítala s druhým blokem, založeným na zcela jiných principech a pravidlech. Tento systém proto nebyl na rozdíl od systému mocenské rovnováhy legitimní. Systém mocenské rovnováhy uznával každá stát jako legitimní systém plně odpovídající potřebám mezinárodního systému. V bipolárním systému studené války se ale SSSR a USA navzájem neuznávaly stejně, jako neuznávaly stávající systém. Studená válka nebyla teritoriální válkou, ale válkou ideovou.⁷⁶

Proto v roce 1989 neskončila podle Coopera pouze studená válka, ale také dosavadní systém mocenské rovnováhy fungující v Evropě po tři století.

3.1. Předmoderní systém

Cooper nicméně tvrdí, že v rozděleném světě žijeme i nyní. V současné době ale není svět rozdělen na Východ a Západ, nýbrž na tři různé systémy: předmoderní, moderní a postmoderní systém.

Předmoderní systém je systém postimperiálního chaosu. Předmoderní státy jsou státy, které nenaplnují Weberovo kritérium legitimního monopolu na použití násilí, který musí mít a uplatňovat každý suverénní stát. Stát v tomto systému tvoří velice křehkou strukturu, která je pro společnost důležitá. Příliš slabá státní struktura může vést k chaosu, naopak příliš silná struktura způsobí, že společnost přestane plnit ve státu svou funkci (například komunistické země).

Jako příklad předmoderních států uvádí Cooper Somálsko, Afghánistán a Libérii. Dalšími kandidáty na předmoderní systém jsou některé státy bývalého SSSR. Do tohoto systému spadají také oblasti produkující drogy, kde drogoví baroni ohrožují státní monopol na použití násilí.⁷⁷

Předmoderní státy jsou státy velice špatně organizované a ve většině případů ovládané

⁷⁶ COOPER, Robert. *The Breaking of Nations*. S. 12-13

⁷⁷ Tamtéž. S. 16-17

chaosem, nebo alespoň pod neustálou hrozbou spadnutí do tohoto chaosu. Časově je předmoderní systém srovnatelný se starověkým a středověkým (mimoevropským) světem, kde bez existence univerzální říše vládl chaos. Proto oblasti chaosu v podstatě nejsou pro mezinárodní systém nic nového. Rozdíl spočívá v tom, že ve starověkém světě byly takovéto oblasti ovládané chaosem zcela izolované od okolního světa. Dnes je tomu vlivem stále více globalizovaného světa jinak. Tyto oblasti a státy už nejsou od zbytku světa odděleny.⁷⁸

3.2 Moderní systém

Druhou částí světa je moderní systém. V tomto případě zůstává státní systém nedotknutý a státy si udržují monopol legitimního násilí. Tento systém je charakteristický řádem, který je uskutečňován buď mechanismem mocenské rovnováhy, nebo hegemonním státem. Jak státy prostřednictvím mocenské rovnováhy, tak případný hegemon se snaží uchovat stávající systém a zabránit jeho rozpadu. Moderní systém je uspořádaný a založený na určitém fungování, přesto zůstává poměrně nestabilním a tudíž riskantním systémem.⁷⁹

Moderní systém jednoduše řečeno odpovídá vestfálskému systému, jehož vymezení se věnovala předchozí část této práce. Tento systém se skládá ze suverénních národních států, které samy a bez zásahu vnějších autorit rozhodují o svých záležitostech uvnitř svých hranic. Jelikož je tento systém udržován mocenskou rovnováhou, hraje důležitou roli použití síly mezi státy za účelem udržení systému. Státům jde však především o jejich vlastní zájmy a cíle a jejich chování je tedy pouhým racionálním kalkulem mocenských zájmů. Pravdivost tvrzení, že se v podstatě jedná o vestfálský systém, dokazuje, podle Coopera důležitá, charakteristika moderního systému:

„Důležitá charakteristika moderního systému ... je uznání státní suverenity a následné oddělení domácích a zahraničních záležitostí, se zákazem vnějšího vměšování do prvně jmenovaného. Toto je stále svět, ve kterém je posledním garantem bezpečí síla, svět, ve kterém, alespoň teoreticky, mohou být hranice změněny silou.“⁸⁰

Moderním státům permanentně hrozí návrat k předmodernímu systému. V případě narušení rovnováhy by se systém propadl do chaosu, což může způsobit také silnější stát, který by byl příliš mocný nebo agresivní.

⁷⁸ COOPER, Robert. *The breaking of nations*. S. 18

⁷⁹ Tamtéž. S. 22

⁸⁰ COOPER, Robert. *The breaking of nations*. S. 22

Zatímco v předmoderním systému jsou tedy hlavním nebezpečím slabé státy a jejich selhání, v moderním systému to jsou úspěšné a silné státy, které mohou být svými imperialistickými zájmy pro systém nebezpečný.⁸¹

3.3 Postmoderní systém

Třetím mezinárodním systémem Cooperovi teorie je postmoderní neboli postvestfálský systém. V tomto systému nadále neplatí moderní systém států, který se v tomto případě zhroutil a přestal být platný. Nicméně nepřešel do chaosu či nepořádku, ale do ještě většího řádu.

Jako začal moderní systém Vestfálským mírem, začal podobně také postmoderní systém. Podle Coopera se za počátek postvestfálského systému můžou považovat Římské smlouvy z roku 1957, které v podstatě znamenaly zánik moderního systému. Těmito smlouvami bylo vytvořeno Evropské hospodářské společenství a Evropské společenství pro atomovou energii (Cooper má na mysli především smlouvu vytvářející Evropské hospodářské společenství). Tato smlouva posunula evropskou integraci na novou úroveň a prakticky ukončila mechanismus mocenské rovnováhy.⁸²

Kromě Římské smlouvy byla podle Coopera počátkem postmoderního období také Smlouva o konvenčních ozbrojených silách v Evropě a alespoň částečně také Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě. Cestou k této smlouvě a spolupráci, tedy hlubší integraci v Evropě, byl právě bipolární systém studené války založený na vzájemném vyvažování dvou bloků. Studenoválečný systém byl založen na nepřátelství jednoho bloku vůči druhému, mocenská rovnováha tak hrála roli vyvažování a jistoty, že jeden blok nebude riskovat a nezaútočí na druhý blok. Za účelem jistoty existence skutečné rovnováhy, bylo zapotřebí transparentnost. Jakmile je ale dosaženo průhlednosti a rovnováhy, je těžké udržet prvek nepřátelství.

Proto se Cooper domnívá, že výsledkem tohoto systému je zachování transparentnosti, ale zánik nepřátelství a v důsledku toho také mocenského vyvažování, stejně jako zánik jednoho z bloků. Nicméně průhlednost přetrvává do dalšího systému a právě tento prvek je pro nový postmoderní systém důležitý, neboť právě transparentnost v domácích i zahraničních záležitostech jednotlivých států je pro nový systém charakteristická. Zatímco moderní systém je tedy založen na mocenském vyvažování a rovnováze, ten

⁸¹ COOPER, Robert. *The breaking of nations*. S. 22-25

⁸² Tamtéž. S. 26

postmoderní je založen na otevřenosti.⁸³

Postmoderní systém je od toho moderního poměrně odlišný. Především není postmoderní systém založený na mocenské rovnováze a na suverenitě států, jako tomu je u moderního státního systému. V tomto systému, jelikož už natolik nezáleží na suverenitě států, dochází k zeslabování hranic mezi domácími a zahraničními záležitostmi, čehož je dokonalým příkladem Evropská unie (EU), která svými pravidly a nařízeními zasahuje i do vnitřních záležitostí států. Cooper udává příklad jednotného evropského trhu, který je možno chápat jako domácí záležitost, stejně jako zahraniční.

Charakteristickým rysem postmoderního světa je vzájemné vměšování a dozor v takových záležitostech jako je například rozpočtový schodek či státní dotace.⁸⁴ Státy v tomto systému podléhají společným pravidlům a nařízením, kterými se musí řídit. Toho je dokonalým příkladem Evropa, kde platí, že ve většině evropských států:

„(...) jsou rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva týkající se všech druhů domácích záležitostí (například zda bijete své dítě) přijímána jako konečná.“⁸⁵

Z toho vyplývá další zásadní charakteristika postmoderního systému, a sice bezvýznamnost hranic. Pro postmoderní státy ztrácejí hranice svůj význam. Dochází k rozšíření dříve vnitrostátních záležitostí napříč hranicemi.

Klasické postmoderní instituce, které Cooper uvádí, jsou již zmiňovaný Soud pro lidská práva ve Štrasburku, Mezinárodní měnový fond, Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj nebo například Mezinárodní trestní soud. Všechny tyto instituce byly založeny smlouvami mezi suverénními státy a ratifikovány jejich národními parlamenty, ale výsledkem je síť nadnárodních institucí, které už nespádají do rámce tradičních mezinárodních organizací.⁸⁶

Pod pojmem postmoderní státní systém si tedy představme systém, který nadále není řízen vojenskou silou (jako moderní systém), ale pravidly a zákony. Ten, kdo v moderním systému použil sílu, nebyl chápán jako zločinec, pouze jako někdo, koho je třeba mocensky vyvážit. V postmoderním systému je ten, kdo poruší pravidla a zákony tohoto systému, považován za zločince a jako takový musí být také potrestán.

Základní rozdíl mezi moderním a postmoderním systémem spočívá také ve státních zájmech. V moderním vestfálském systému byla hlavním zájmem států bezpečnost,

⁸³ COOPER, Robert. *The breaking of nations*. S. 26-29

⁸⁴ Tamtéž. S. 27-30

⁸⁵ Tamtéž. S. 30

⁸⁶ Tamtéž. S. 31

respektive že žádný stát nezíská dominantní postavení. Tyto zájmy, jak jsem už uváděla v první části, jsou dány anarchickou povahou systému, ve kterém státy musí neustále zajišťovat svou bezpečnost a přežití.

Bezpečnostní zájmy samozřejmě přetrvaly i do postmoderního systému, ale s jinou povahou (nukleární zbraně, teroristické sítě, apod.). To jsou hrozby, které by mohly potenciálně ohrozit existenci států. V rámci postmoderního systému už však mezi státy neexistuje bezpečnostní hrozba v tradičním smyslu, tedy ze strany ostatních států systému. Státy už nemají zájem na napadení jiného státu.

Postmoderní systém nadále nespočívá v mocenské rovnováze, ale v otevřenosti mezinárodního řádu. Takovýto systém je pak schopen začlenit také velké a mocné státy, které by v moderním systému byly považovány za hrozbu (viz sjednocení Německa). To souvisí s povahou postmoderního systému, který nevytváří vazby mezi státy na základě společného nepřítel, ale na základě společných přátel. Cooper k tomu dodává, že to není Společenství uhlí a oceli, případně Evropská unie, kdo zajišťuje mír mezi státy. Jsou to samy státy, jelikož ty už mezi sebou nadále bojovat nechtějí. Nadnárodní instituce typu EU tento nový postoj států pouze upevňují a umožňují.

Jestliže pro moderní systém států platila charakteristika, že státy nemají stálé přátele, v postmoderním světě už toto tvrzení není aplikovatelné. Podle Coopera se však pro vztahy mezi státy v postmoderním systému hodí spíše analogie manželského svazku (EU, NATO), nežli přátelství mezi státy. Každopádně nový systém vytváří vazby a spolupráci mezi státy, které v moderním systému nebyly možné.⁸⁷

Právě Evropská unie je podle Coopera nejdokonalejším příkladem postmoderního státního systému, neboť představuje bezpečnost založenou na transparentnosti systému, která úzce souvisí se vzájemnou závislostí a provázaností států. Jednoduše řečeno, postmoderní systém je systémem s nadnárodní autoritou uplatňující svá pravidla a nařízení na státy, které se jí dobrovolně podvolily a vytvořily tak systém založený na spolupráci států (ne systém založený na neustálém antagonismu mezi státy a jejich vzájemném vyvažování).⁸⁸

Nicméně Cooper přiznává, že tradiční státy zůstanou v blízké budoucnosti stále základním prvkem mezinárodních vztahů, byť už se nechovají tradičním způsobem. Je tomu tak proto, že i v postmoderním systému jsou demokracie a demokratické instituce stále pevně navázány na stát a jeho území. Ačkoli ekonomika, zákony a jejich tvorba nebo obrana jsou nyní posunuty na vyšší nadnárodní úroveň do mezinárodního rámce, čímž se snižuje

⁸⁷ COOPER, Robert. *The breaking of nations*. S. 38-40

⁸⁸ Tamtéž. S. 31-37

důležitost státních hranic, identita a demokratické instituce zůstávají stále národní.⁸⁹

Postmoderní systém začal v Evropě v roce 1989, kdy s koncem studené války ztratil Západ nepřítele. Do roku 1989 byla dominujícím tématem zahraničně-bezpečnostní politiky studená válka. To nutilo státy přemýšlet primárně v termínech vojenské ochrany, bezpečnosti a vyvažování sovětského bloku. Tato politika byla jádrem moderního systému. Po konci studené války se ale se zánikem sovětského bloku přeměnil moderní systém na postmoderní.

⁸⁹ COOPER, Robert. *The breaking of nations*. S. 32

4. Povaha současného evropského mezinárodního systému

Aplikace jednotlivých charakteristik vestfálského systému

V první kapitole (Vestfálský systém v teoriích mezinárodních vztahů) jsme dospěli ke konsensuální definici vestfálského systému, která vychází ze tří realistických směrů teorií mezinárodních vztahů (klasický realismus, neorealismus, anglická škola).

V druhé kapitole (Teze Roberta Coopera) jsme si pak představili Cooperovu tezi o předmoderním, moderním a postmoderním státním systému, respektive předvestfálském, vestfálském a postvestfálském systému.

První dvě kapitoly tak tvoří základ pro poslední kapitolu této práce, která se bude věnovat hodnocení relevance jednotlivých charakteristik vestfálského systému pro současný evropský mezinárodní systém. Každé kritérium stanovené v první kapitole bude samostatně aplikované na současnou Evropu. Tímto postupem se ověří teze Roberta Coopera. Tedy bude prokázáno, zda je nyní evropský mezinárodní systém už postvestfálský, jak tvrdí Cooper, či nikoliv.

4.1 Princip suverenity

Stát je suverénním, pokud v jeho případě platí jednoduchá definice o třech základních definičních znacích: obyvatelstvo, území a veřejná moc. Tedy pokud stát vykonává moc na daném ohraničeném území a na obyvatelstvu žijícím na tomto území. Tyto tři prvky státnosti jsou považovány za konstitutivní. Jako čtvrtou podmínku pro existenci suverénního státu lze považovat uznání státu mezinárodním společenstvím.⁹⁰

Princip suverenity je základním znakem nezávislého samostatného státu. Suverenita je uplatňovaná uvnitř hranic daného státu, kdy si stát nárokuje výlučnou moc na svém území a nad obyvatelstvem žijícím na tomto území. Suverenita uvnitř státu je tedy nejvyšší a neomezenou mocí státu. Stát vykonává suverenitu i mimo své území v rámci mezinárodního systému, kdy je jako suverénní stát uznán ostatními státy, které tak nemohou zasahovat do vnitřních záležitostí daného státu. To je definice principu suverenity uplatňovaného ve vestfálském systému mezinárodních vztahů. Tato suverenita má dvě složky, vnitřní a vnější:

„ Suverenita má ve vestfálském systému dvojí obsah, který v nejčistší podobě vypadá následovně: na jedné straně je suverenita definována dovnitř, když státu zajišťuje výlučný výkon moci nad jeho územím a obyvatelstvem. To, co se děje uvnitř hranic státu, je pouze jeho záležitostí, do níž nemá nikdo jiný právo zasahovat. Na druhé straně je suverenita definována zvnějšku jako autonomie v zahraniční politice.“⁹¹

Zatímco na vnitřním území států platí nejvyšší moc státu, tedy plná suverenita, mezi státy vládne anarchický mezinárodní systém.⁹² Vnitřní suverenita tedy znamená nejvyšší moc, vnější suverenita naopak přichází s jakousi rovností mezi státy. Státní moc, která má nejvyšší slovo ve vnitrostátních otázkách, potřebuje v mezinárodním prostředí uznání ostatních států, na nichž bude nezávislá. To znamená, že nebudou zasahovat do vnitřních záležitostí daného státu, čímž nebudou porušovat vnitřní suverenitu, tedy nejvyšší moc uplatňovanou na daném teritoriu a daném obyvatelstvu.

Po studené válce však došlo k přehodnocení a ke změně tohoto systému a spolu s ním i principu suverenity. Proces změny začal už po druhé světové válce, kdy se západní Evropa začala pomalu integrovat, což aktivně podporovaly Spojené státy (jak v hospodářské, tak i politicko-bezpečnostní oblasti).⁹³ Zájem Spojených států na hlubším sjednocení evropského

⁹⁰ SCHEU, Harald. Ch. Suverenita státu v mezinárodním právu.

⁹¹ DRULÁK, Petr. *Suverenita malého státu v Evropské unii*. [online]. 2003 [cit. 2012-05-21].

⁹² Tamtéž

⁹³ PŘIKRYL, Pavel. *Spojené státy a evropská integrace*. S. 5

kontinentu je zjevný. Tímto sjednocením měla být zajištěna evropská stabilita uvnitř i vně kontinentu. Spojené státy se proto po druhé světové válce snažily Evropu rekonstruovat nejen ekonomicky (Marshallův plán), ale také politicky (vznik trvalé organizace - EU).⁹⁴ Evropská integrace se pak po skončení studené války ještě prohloubila, což proces předefinování suverenity jen posílilo.

Princip suverenity prošel ve 20. století velkou změnou a nyní už není platný. Alespoň ne v takové podobě, v jaké tento princip známe z doby vestfálského systému. Systém po studené válce přinesl změnu jak ve vnitřní tak ve vnější suverenitě. Setkáváme se se zcela předefinovanou státní suverenitou. Je nutné si ale uvědomit, že ačkoli někteří hovoří (především v souvislosti s EU) o neustálém narušování a oslabování státní suverenity, k oslabení v podstatě nedochází. Přestože jsme svědky neustálého narušování vnitřních záležitostí států a jejich podřizování vyšším autoritám a jejich nařízením, což úzce souvisí také se změnou anarchického prostředí, nejedná se o oslabení autority, ale pouze o její předefinování. Jinak řečeno nová doba a nové problémy si vyžádaly nový koncept suverenity, neboť ten vestfálský už nebyl pro současný svět dostačující. Ve stále více globalizovaném světě se setkáváme také s globálními problémy (terorismus, klimatické změny, pandemie), které nerespektují národní suverenitu. Proto je potřeba globální spolupráce, respektive problémy napříč hranicemi vyžadují také řešení napříč hranicemi.⁹⁵ To právě umožňuje nově předefinovaná suverenita.

Každý stát dnes uzavírá celou řadu mezinárodních smluv a dohod, jež ho poté zpětně ovlivňují a vedou k omezení jeho dřívější svobody rozhodování. Všechny tyto mezinárodní dohody a smlouvy ve výsledku vedou k omezení dřívější suverenity státu. Stane-li se stát členem nějaké mezinárodní či nadnárodní (EU) organizace, nutně to znamená zásah do jeho suverenity.

Nadnárodní organizace počítají s omezením suverenity jejich členů. Dokonalým příkladem je Evropská unie. Primární i sekundární právo EU určují práva a povinnosti států a hlavně přímo občanů bezprostředně. Jak v primárním, tak v sekundárním právu, jde o narušení dřívější suverenity státu. Členské státy EU už nejsou plně suverénními státy ve smyslu suverenity vestfálského systému. Zakládající smlouvy a další dohody a závazky vyplývající z členství zavazují státy jakési nadřazené autoritě, která rozhoduje v některých oblastech místo nich.

Nicméně státy nadále zůstávají suverénními. Rozdíl spočívá v existenci více suverénů.

⁹⁴ PŘÍKRYL, Pavel. Spojené státy a evropská integrace. S. 9-10

⁹⁵ STEWART, Devin T. *The Myth of the Nation-State*.

O vnitřních i vnějších záležitostech státu už nerozhoduje pouze samotný stát, ale celá nadnárodní organizace či smluvní státy.

Z toho vyplývá, že postavení státu se velmi proměnilo v otázce vnitřní suverenity. Stát, který je členem EU, se musí vzdát určitých pravomocí, které předá na nadnárodní úroveň, tedy na orgány EU. Byť se vzdává jen části svých pravomocí, o řadě vnitropolitických otázek nadále rozhodují orgány EU, nikoli sám stát. V těchto oblastech platí pravidla, nastavená orgány EU a stát nemá šanci v těchto oblastech rozhodovat, neboť v těchto oblastech je zbaven své suverenity. Vnitřní suverenita státu je tak omezena. Členský stát EU nemá žádný vliv a možnost kontroly řady otázek týkajících se jeho vnitřních záležitostí.

Podobně je tomu také, co se týče vnější suverenity. I v mezinárodním prostředí je nyní řada zákonů, pravidel a mechanismů, která zasahují do některých oblastí vnější suverenity států (například obchodní politika). Na druhou stranu je ale vnější suverenita nařízeními EU posílena, neboť členské státy mají v rámci EU větší možnost zasahovat do vnitřních záležitostí ostatních členských států nebo se podílet na rozhodování EU.⁹⁶

Z toho je jasně patrné, že na rozdíl od klasické suverenity ve vestfálském systému, je suverenita v rámci EU předefinovaná, do značné míry omezená, na druhou stranu ale v některých oblastech také posílena. Vestfálský systém je naopak založen na suverénním postavení jednotlivých států, které uplatňují svoji výsadní moc na daném území a nad daným obyvatelstvem. Tato suverénní státní moc je jedinou mocí, která rozhoduje ve vnitřních otázkách státu i v otázkách vnějších týkajících se tohoto státu. To dnes již neplatí. Národní vlády se nemohou rozhodnout sami nezávisle na ostatních subjektech, kterými jsou například orgány Evropské unie. Tyto orgány přebírají od národních vlád jejich moc a autoritu v určitých oblastech, které dříve spadaly pouze pod svrchovanou moc teritoriálně vymezeného státu.⁹⁷

Evropská unie jakožto nadnárodní organizace, která svým charakterem není ani klasickou mezinárodní organizací, ani typickou federací, směřuje ke stále hlubší integraci evropských států za účelem jednak lepšího postavení Evropy v rámci světového systému, jednak pro vlastní dobro států, jež samy o sobě nemohou řešit řadu problémů tak efektivně jako společně prostřednictvím EU.

S tím je ale nerozlučně spjata oslabení pozice národních států a jejich suverenity. Role národních států se v tomto systému neustále snižuje. Především je tomu tak proto, že EU

⁹⁶ DRULÁK, Petr. *Suverenita malého státu v Evropské unii*. [online]. 2003 [cit. 2012-05-21].

⁹⁷ CIHELKOVÁ, Eva. *Nový regionalismus – teorie a případová studie (Evropská unie)*.

s jejími orgány, jako je například Evropský parlament, Rada Evropské unie a Evropská komise, je nadnárodním celkem s vlastními pravomocemi a legislativou, které zasahují do národních pravomocí a legislativ a tudíž i do suverenity jednotlivých států, což ve výsledku znamená, že:

„Některé kompetence nemohou být déle využívány na úrovni členských států, ale pouze v rámci limitů stanovených právem Evropské unie, které do značné míry zahrnuje legislativních pravomocí na evropskou úroveň.“⁹⁸

Předefinovaná suverenita úzce souvisí s dobrovolným uzavíráním mezinárodních smluv a členstvím v nadnárodní organizaci typu Evropské unie. Státy se totiž dobrovolně vzdaly části svých pravomocí a tím částečně omezily svou suverenitu. Učinily tak ale čistě na základě dobrovolného rozhodnutí, tudíž se nejedná o zásah do jejich suverenity, neboť stát své pravomoci sám předal, sám o tom suverénně rozhodl s vědomím, že nadále bude o těchto záležitostech rozhodovat v součinnosti s nadnárodními orgány. Vzdal se části své suverenity ve svém vlastním zájmu, neboť společně sdílená suverenita v určitých oblastech je pro jednotlivé státy výhodnější, než kdyby o dané záležitosti měly rozhodovat samy státy nezávisle na ostatních.

Navíc stát předal jen ty pravomoci, jejichž případný výkon nadnárodním aktérem nijak neohrozí fungování a existenci státu. Jinak řečeno, stát předal jen ty pravomoci, které se netýkají základních prvků fungování demokratického právního státu.

To je zcela jiný pohled na princip suverenity, než jaký známe z vestfálského systému. Nicméně suverenita států zůstává zachována, byť je vykonávána jinak. Jedná se o „sdílenou suverenitu“, která přináší změnu v oblasti vykonávání této suverenity:

„ Vnější suverenita znamená nezávislost státní moci na ostatních státech, značí plnou způsobilost státu k právům a k právním aktům a značí, že stát je plnoprávným subjektem mezinárodního práva. V současné době se za znak vnější suverenity považuje schopnost brát na sebe mezinárodněprávní závazky, za podmínky, že je může stát vypovědět – za těchto podmínek může přenést i část své suverenity na jiný mezinárodní subjekt ... Z hlediska vnější suverenity je tedy velmi důležité, aby stát zůstal „pánem smlouvy“, kterou podepsal – tedy aby si zachoval možnost ji vypovědět.“⁹⁹

⁹⁸ GRILLER, Stefan. *The Impact of the Constitution for Europe on National Sovereignty*.

⁹⁹ NĚMCOVÁ, Iveta. Přenos pravomocí a suverenita státu.

Problém oslabení suverenity se však netýká pouze členství v EU. Vedle členství v mezinárodní (nadmárodní) organizaci uzavírají státy řadu dohod týkajících se lidských práv, zbrojení a odzbrojení, mezinárodního zločinu, terorismu, obchodu s lidmi, narkotiky apod. I tyto dohody zasahují do státní suverenity, neboť jakmile je stát uzavře, jsou pro něj závazná a nadřazená jeho vnitrostátním zákonům.

Klasický suverénní národní stát fungující ve vestfálském systému není dostačující pro současný globalizovaný svět. V době globalizace se setkáváme s problémy, které už nemůžou řešit sami národní státy jednoduše proto, že k tomu nemají potřebné kapacity a nástroje. Uzavírají spolu tedy různé smlouvy a dohody, které ale nutně vedou k omezení jejich suverenity. Jedná se o dobrovolné omezení suverenity, kdy státy sami dobrovolně předají část svých pravomocí na vyšší společný orgán. Nepřestanou ale proto být suverénními státy. Naopak jsou stále stejně suverénní, akorát přenášejí část své suverenity na jiný subjekt. Důležitým je také fakt, že stát může dříve předanou část suverenity získat opět zpět (zrušením členství v nadnárodní organizaci).

Rozdíl v principu suverenity vestfálského systému a principu suverenity, s kterým se setkáváme dnes, není tedy v tom, že by státy ve vestfálském systému byly suverénní a dnešní státy nikoli. Nyní jsou státy stále suverénní, jen je princip suverenity definován jinak. Suverenita již není založena na nezávislosti států, do jejichž vnitřních záležitostí nemůže zasahovat žádná vnější autorita. Dnešní suverenita je naopak založena na jejím společném sdílení a vykonávání, poté, co ji stát dobrovolně přenese na vyšší subjekt.

„Tedy to, že stát přenese své kompetence na jiný subjekt na základě své vůle, je projevem jeho plné svrchovanosti – a překonává tradiční koncepci suverenity.“¹⁰⁰

V této kapitole jsme aplikovali princip suverenity na Evropu. Přestože jsou státy stále suverénními aktéry, princip suverenity prošel zásadní proměnou a už není možné ho definovat stejným způsobem jako ve vestfálském systému. Přesně tento posun v principu suverenity dokazuje přístup Roberta Coopera o evropském postvestfálském systému. V Evropě už skutečně není platná suverenita států vestfálského systému. Byť nedošlo k zániku suverenity, došlo k jejímu predefinování.

„...skutečně žijeme v „postsuverénní“ situaci, což neznamená, že bychom suverenitu nějak nenávratně ztratili.“¹⁰¹

¹⁰⁰ NĚMCOVÁ, Iveta. Přenos pravomocí a suverenita státu.

¹⁰¹ HVÍŽDALA, Karel a Jan PŘIBÁŇ. Suverénní Češi i Evropa.

Takto předefinovaná suverenita není aplikovatelná na vestfálský systém. Kritérium principu suverenity dokazuje tezi Roberta Coopera o konci vestfálského systému a přechodu do postvestfálského systému, jak uvádí ve své práci *The Breaking of Nations*:

„(...)stát starých dnů, suverén na svém území schopný jednat, jak sám zvolí a kdy sám zvolí bez jakéhokoli druhu vnějšího vměšování, prošel značnou změnou (...) V jeho jádru zůstává domácí kontrola, zvláště monopol na legitimní použití síly a schopnost vynucovat zákony, ale mezinárodně se důraz posunul z kontroly území a armády na schopnost se připojit k mezinárodnímu tělesu a na schopnost uzavírat mezinárodní dohody.“¹⁰²

¹⁰² COOPER, Robert. *The Breaking of Nations*. S. 44

4.2 Anarchické a decentralizovaná povaha systému

Jako druhé kritérium „konsenzuální definice“ vestfálského systému bylo stanoveno kritérium anarchického a decentralizovaného mezinárodního prostředí. Všichni tři teoretici, z jejichž práce jsme při sestavování definice vycházeli, se shodli na tom, že anarchie představuje základní definiční rys vestfálského systému.

V souvislosti s principem suverenity jsme si ukázali, že uvnitř státu panuje hierarchický a centralizovaný systém založený na nejvyšší a neomezené moci státu, který prostřednictvím této moci rozhoduje o vnitřních i vnějších záležitostech. V mezinárodním systému naopak stát uplatňuje vnější suverenitu, která vyžaduje uznání nezávislosti daného státu a nezasahování do jeho vnitřních záležitostí (v době vestfálského systému). Tato vnější suverenita znamená nezávislost jednotlivých států na sobě navzájem, což v podstatě znamená, že jsou státy rovnocennými aktéry mezinárodního prostředí. To není samozřejmě úplně přesné tvrzení. Také ve vestfálském systému, kde si státy měly být formálně rovny, bylo důležité, jak byl který stát silný (především vojensky) a hlavní roli hrály vždy velké a silné státy s dostatečným vojenským potenciálem.

Nicméně z hlediska mezinárodního systému si byly státy jako aktéři mezinárodních vztahů rovny ve smyslu jejich významu pro systém. Z toho pak následně vyplývá anarchická povaha mezinárodního systému, neboť mezi státy (formálně si rovnými) nevznikají vztahy nadřazenosti a podřazenosti (jako v rámci národního systému) a není zde ani žádná nadřazená autorita, která by dohlížela na fungování a udržení tohoto systému (na národní úrovni to je nejvyšší státní moc, stát – suverén).

Na rozdíl od národního hierarchického a centralizovaného systému, je ten mezinárodní anarchický. Nemá jedno řídicí centrum nadřazené všem prvkům, státům. Proto se o vestfálském systému hovoří jako o anarchickém a decentralizovaném systému, ve kterém permanentně hrozí vypuknutí války a zničení tohoto systému.

Tato definice mezinárodního prostředí jde ale stěží aplikovat na současný svět a především Evropu a Evropskou unii. V Evropě v podstatě došlo k zániku mezinárodní anarchie vlivem vzniku EU. V mezinárodních vztazích jsme svědky hierarchizace, která probíhá prostřednictvím nadnárodních orgánů EU.

Mezinárodní prostředí už není anarchické a decentralizované jako tomu bylo ve vestfálském systému, je řízeno řadou nadnárodních orgánů a institucí spolu s množstvím pravidel a nařízení, která upravují chování států, jak mezi sebou navzájem v mezinárodním systému, tak i uvnitř hranic jednotlivých států. Vztahy mezi státy i samotné chování států je tak do značné

míry regulováno orgány a institucemi EU, což se zřetelně projevuje například při porušení pravidel EU:

„ Pokud určitý stát svým jednáním porušuje pravidla EU a poškozuje jiný členský stát, má poškozený stát možnost využít mechanismů EU a přinutit viníka ke změně chování. “¹⁰³

Pokud tedy nějaký členský stát EU například uzavře své domácí trhy pro export jiného členského státu, má tento stát možnost se odvolat k orgánům EU a prostřednictvím těchto orgánů si vymoci otevření trhů. Jestliže stát trhy neotevře, můžou mu ze strany EU hrozit sankce.¹⁰⁴

V případě anarchického mezinárodního prostředí bez vyšší autority by takové jednání možné nebylo. Ve vestfálském systému se žádný stát v případě, že nesouhlasil s politikou jiného státu, nemohl odvolat k vyšší autoritě a zasahovat skrze orgány této autority a skrze nastavená pravidla a mechanismy do záležitostí jiných států. Tato problematika samozřejmě úzce souvisí se suverenitou států (viz výše).

Ve vestfálském mezinárodním prostředí na sobě byly státy nezávislé a vlivem anarchického prostředí neměly možnost zasahovat do záležitostí jiných států. Pokud se cítily chováním nějakého státu ohroženy, mohly jednat mechanismem vyvažování, tedy prostřednictvím mocenské rovnováhy. Vyvažování probíhalo utvářením ad hoc aliancí, případně zbrojením a mohlo skončit až válkou, která by ohrozila celý systém. Konflikty a následné vyvažování se ale týkaly především existenčních cílů, tedy snahy států o uchování své existence.

Ve vestfálském systému tedy neexistovala žádná pravidla, nadřazené orgány a instituce, ke kterým by se mohly státy v případě sporu s jiným státem odvolat a dožadovat se vyřešení a nápravy. Navíc regulace mezinárodního prostředí a vztahů mezi státy už neprobíhá silovými prostředky typu zbrojení či války, ale právě podle pravidel a mechanismů nastavených nadnárodní autoritou. Anarchická povaha mezi státy tak v podstatě vymizela a na její místo nastoupily nadnárodní instituce EU.¹⁰⁵

Tím se mění také role států v mezinárodním systému, protože státy už nejsou jedinými (hlavními a podstatnými) aktéry mezinárodních vztahů. Důležitou roli, ne-li rovnocennou jako státy, hrají právě nadnárodní orgány a instituce EU.

Evropská unie je velice specifickým subjektem, neboť není ani klasickou mezinárodní

¹⁰³ DRULÁK, Petr. *Suverenita malého státu v Evropské unii*. [online]. 2003 [cit. 2012-05-21].

¹⁰⁴ Tamtéž

¹⁰⁵ STEWART, Devin T. *The Myth of the Nation-State*.

organizací ani federací. Je modelem, jehož definice leží někde mezi definicí mezinárodní organizace a definicí federace. Jinými slovy Evropská unie je nadnárodní organizace. Právě správné definování EU je nezbytné pro pochopení fungování mezinárodního systému po konci studené války, kdy byla integrace Evropy prohloubena a EU tak začala hrát ještě důležitější roli než doposud. Nadnárodní organizace totiž odvíjí svou činnost nejen od vztahů mezi státy a od různých smluv mezi nimi uzavřenými, ale taková organizace má své vlastní orgány (tytéž jako státy) prostřednictvím, kterých se podílí na fungování mezinárodního systému. Jednotlivé státy pak přenášejí část svých pravomocí na tyto orgány. Toto tvrzení zcela jistě neplatí u mezinárodních organizací.

Zatímco tedy nadnárodní organizace vzniká podobným způsobem jako organizace mezinárodní, jejich fungování už je do značné míry odlišné:

„Nadnárodní organizace vznikají také na základě mezinárodních smluv v souladu s principy mezinárodního práva, na rozdíl od mezinárodních organizací členské státy přenášejí část svých pravomocí na orgány nadnárodní organizace, které pak jednají v zájmu celého společenství. Mezinárodní organizace tak zpravidla nemají pravomoc činit rozhodnutí, která jsou závazná i pro členské státy bez jejich výslovného souhlasu.“¹⁰⁶

Nadnárodní povaha Evropské unie je patrná už od jejího založení, byť zpočátku fungovala pouze jako mezinárodní organizace za účelem zabránění války a udržení míru v Evropě (Evropské společenství uhlí a oceli). Již v té době je ale patrné, že jde o počátek sjednocení Evropy za účelem úzkých hospodářských vazeb a řady společných politik, které přinesou větší prospěch, než kdyby byly vykonávány každým státem samostatně.¹⁰⁷ Z ustavujících smluv Evropské unie (Smlouva o Evropské unii a Smlouva o fungování Evropské unie) také vyplývá snaha o užší spolupráci a těsnějším propojení evropských států, které přitom část svých pravomocí odevzdávají EU, část vykonávají s EU společně:

„Touto smlouvou zakládají VYSOKÉ SMLUVNÍ STRANY mezi sebou EVROPSKOU UNII ... již členské státy svěřují pravomoci k dosažení společných cílů. Tato smlouva představuje novou etapu v procesu vytváření stále užšího svazku.“¹⁰⁸

Mezi pravomoci, které předaly členské státy na EU v zájmu dosažení lepších výsledků, patří například Stanovení pravidel hospodářské soutěže, měnová politika, společná

¹⁰⁶ NĚMCOVÁ, Iveta. Přenos pravomocí a suverenity států.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Konsolidované znění smlouvy o Evropské unii.

obchodní politika. Společně sdílené pravomoci EU a členských států se uplatňují například v oblasti vnitřního trhu, sociální politiky, životního prostředí, dopravy apod.¹⁰⁹ Již od samého počátku se tedy o EU uvažuje jako o jakési formě evropské federace, kterou zatím sice není, ale není vyloučeno, že jí v budoucnosti bude.

Evropská unie má jako nadnárodní subjekt vlastní území, na němž vykonává svá nařízení a právo a jehož obyvatelé mají společné evropské občanství nezávisle na tom, z jakého členského státu pocházejí. Jinými slovy EU vykonává moc na určitém území a nad určitým obyvatelstvem prostřednictvím svých vlastních orgánů a institucí, což z ní činí něco víc než mezinárodní organizaci.

Jelikož ale není EU jediným suverénem a do řady oblastí stále ještě nemá pravomoc zasahovat, nejedná se o jakýsi nadstát. Na území EU stále ještě platí suverenita členských států a jejich právo. Navíc pro jednotlivé členské státy je poměrně snadné z EU vystoupit a získat své pravomoci zpět, čímž opět nabudou svou plnou suverenitu. Z výše uvedeného je tedy jasně patrné, že evropský mezinárodní systém už není anarchickým a decentralizovaným systémem jako byl v době fungování vestfálského systému.

Ve vestfálském systému se samozřejmě také nejednalo o úplně čistou anarchii ve smyslu chaosu a nepřetržité války. Státy svým jednáním a chováním v podstatě vytvářely primitivní organizační řád, na jehož základě fungoval mezinárodní systém. I ve vestfálském systému existovaly mechanismy a instituce, podle nichž se jednotlivé státy řídily (například mocenská rovnováha). Tyto instituce ale nebyly řízeny organizačně a administrativně ve smyslu, že by měly své vlastní orgány a sídla, tyto „organizace“ nebyly institucionalizovány. Určitě ne v takové podobě, v jaké je EU, která vytváří nadnárodní centrum, pod které spadají všechny členské státy.

Evropská unie je zcela specifickou organizací. Není čistě mezinárodní organizací, ale ani federací či konfederací. Nese prvky všech těchto tří subjektů. Mezinárodní organizaci se podobá v tom, že je založena mezinárodními smlouvami nebo například tím, že státy zůstávají tzv. „pány smluv“, což znamená, že jsou to státy, kdo rozhoduje o přenosu pravomocí. Konfедераční charakter EU lze spatřovat v zachování suverenity členských států nebo ve společném rozhodování o společných záležitostech EU. Nakonec federativní prvky EU spočívají například ve dvojím občanství.¹¹⁰

EU je tedy sloučením těchto tří subjektů a svým nadnárodním charakterem a přebíráním části pravomocí od členských států jasně nabourává princip anarchického a decentralizovaného

¹⁰⁹ Konsolidované znění smlouvy o fungování Evropské unii.

¹¹⁰ NĚMCOVÁ, Iveta. Přenos pravomocí a suverenita států.

mezinárodního systému.

Podle toho můžeme říci, že i princip anarchie a decentralizace, který je základním definičním rysem vestfálského systému, už v Evropě není platným. Evropa nyní působí jako organizovaný systém s vlastními evropskými nadnárodními orgány, pravidly a mechanismy.

Evropa tedy ani v tomto případě nesplňuje základní princip vestfálského systému, z čehož je možné usuzovat, že přešla do postvestfálského systému, jak jej definuje ve své interpretaci Robert Cooper.

4.3 Princip mocenské rovnováhy

Třetím kritériem definice vestfálského systému je kritérium mocenské rovnováhy, tedy mechanismu vzájemného vyvažování jednotlivých států prostřednictvím aliancí, případně zbrojením.

Pojmu mocenská rovnováha se obsáhle věnuje především H. J. Morgenthau. Jeho dva základní modely mocenské rovnováhy (model přímé opozice a model soutěže) jsem uvedla v teoretické části, stejně jako jeho čtyři základní mechanismy, kterými je mocenská rovnováha vykonávána a udržována (mechanismus „rozděluj a panuj“, kompenzace, zbrojení, aliance).

Než se pokusíme aplikovat princip mocenské rovnováhy na současný mezinárodní systém, znovu zmiňme, že pojem mocenská rovnováha má mnoho významů. Je proto nezbytné, v tomto bodě upřesnit, jaký význam mocenské rovnováhy tato práce užívá. Rovnováha moci je mechanismus uspořádání mezinárodních vztahů. Tento pojem byl poprvé použit v roce 1713 v utrechtském míru, kdy začíná období vědomé politiky mocenské rovnováhy. Pokud bychom pojem mocenské rovnováhy zkoumali hlouběji, mohli bychom přijít na řadu dalších významů. Z důvodu zaměření této práce obecně na vestfálský systém nelze rozebírat podrobněji všechny možné významy mocenské rovnováhy. Uvedu alespoň tři nejzákladnější, s kterými se setkáváme nejčastěji.

Nejzákladnější definice tohoto pojmu je mocenská rovnováha jako vědomá politika, mocenská rovnováha jako pravidla fungování mezinárodního systému (jako podoba systému), respektive jako jakási nevědomá politika a nakonec mocenská rovnováha jako stav. V případě mocenské rovnováhy jako pravidel systém funguje sám tak, aby existovala mocenská rovnováha. Tohle fungování systému samotného je dáno právě anarchickou strukturou mezinárodního systému (Waltz tento systém nazývá svépomocný nebo soběstačný systém). Anarchická povaha systému totiž vede k automatickému vyvažování, aniž by si toho byly státy explicitně vědomy. Státy jsou v podstatě logikou anarchie nuceny vyvažovat. Pokud v takto fungujícím systému nebudou státy jednat podle pravidel systému, budou potrestáni, například svým zánikem.

Pod mocenskou rovnováhou jako vědomou politikou si představme politiku, kterou státy záměrně vedou, aby dosáhly rovnovážného stavu v mezinárodním systému. Je to politika vedená k zamezení vzniku hegemonu. Klasickým příkladem takto vedené politiky je politika vedená Velkou Británií od 16. století po celou dobu vestfálského systému, za což si také

vysloužila přezdívku „Proradná Anglie“.¹¹¹

Mocenskou rovnováhou jako stavem pak můžou být myšleny dva stavy. Jednak jím může být zcela rovnovážný stav ve smyslu ekvilibria, kdy je distribuce moci mezi státy stejná (nebo alespoň přibližně stejná). Nebo se mocenskou rovnováhou jako stavem může myslet jakýkoli aktuální (tedy i nerovnovážný) stav distribuce moci v mezinárodním systému. V této práci budu pracovat s pojmem mocenská rovnováha jako fungování systému bez ohledu na státy, tedy samostatné fungování systému na základě pravidel, která vedou k vyvažování států a v důsledku toho k zachování systému. Takto pojatá mocenská rovnováha je úzce spjata s anarchickou povahou mezinárodního systému, neboť právě anarchické prostředí vede státy k automatickému vyvažování.

Už z předchozí kapitoly věnované kritériu anarchického a decentralizovaného mezinárodního prostředí můžeme odhadnout, jak na tom bude kritérium mocenské rovnováhy. Pakliže anarchická povaha systému je nutným předpokladem pro automatické vyvažování států a tedy pro jakýsi soběstačný systém, pak je zřejmé, že pokud už systém není nadále anarchický, nebude ani veden k takovému chování jako je mocenská rovnováha. Takové chování nebude v rámci hierarchizovaného systému ani potřeba.

Určující charakteristikou vestfálského mezinárodního systému je konfliktní charakter vztahů mezi státy.¹¹² Jelikož každý stát sleduje své primární cíle a vlastní zájmy (u Morgenthaua maximalizace moci, u Waltze vlastní bezpečnost a zachování existence), je možnost spolupráce mezi státy značně omezena. Naopak, každý stát musí chápat ostatní státy jako potenciální nepřátelé. Pokud by totiž narostla moc jednoho státu, ostatní státy by se jím tak staly ohroženy a musely by podle dané situace jednat. Problém nastává také, jestliže se zájmy jednotlivých států dostanou do konfliktu. V mezinárodním systému ale není žádná nadřazená autorita, která by mohla daný spor vyřešit a zabránit tak rozšíření konfliktu případně takovýmto sporům předcházet. Hrozba konfliktů je proto neustále přítomna a povaha mezinárodního systému je tak anarchická a konfliktní.

V hierarchickém systému se s ničím takovým nesetkáváme. Příklad si můžeme vzít z Waltzovy teorie, ve které porovnává anarchický mezinárodní systém a hierarchický národní systém. Národní systém se dá konfliktním nazvat jen stěží. Mezi jednotlivými prvky systému nepanuje neustálé napětí a hrozba konfliktu, která může vyústit až ve zničení systému. Mezi

¹¹¹ KISSINGER, Henry A. *Umění diplomacie*. S. 98

¹¹² KARÁSEK, Tomáš. *Integrace nebo mocenská rovnováha?* S. 10

těmito prvky je naopak možná spolupráce a funkční specializace. Národní systém není konfliktní a proto v něm ani nefunguje mocenská rovnováha vyvažování a zachovávání systému, neboť zde funguje autorita, která zničení systému zabraňuje.

Podle Morgenthaua proto v mezinárodním systému dochází mezi státy k vyvažování, čímž se státy snaží maximalizovat svou moc. Podle Waltze dochází k vyvažování, protože státy si musí v anarchickém systému samy zajistit svou bezpečnost (to je ostatně základní rozdíl mezi klasickým realismem a neorealismem, tedy rozdíl v primárním motivu států – získání moci versus uhájení své nezávislé existence). Ať ale vycházíme z Morgenthauovy realistické či z Waltzovy neorealistickej teorie, stále je zde patrná konfliktnost zájmů a cílů mezi státy a tudíž konfliktní povaha mezinárodního systému.¹¹³

Z toho vyplývá jasný vztah mezi anarchií a mocenskou rovnováhou. Jelikož jsem došla k závěru, že kritérium anarchického a decentralizovaného mezinárodního systému není nadále aplikovatelné na evropský systém, je patrné, že podobně tomu bude i s mocenskou rovnováhou.

Na rozdíl od mezinárodního systému během studené války, kde se ještě dá hovořit o fungování mocenské rovnováhy, totéž neplatí o systému po skončení studené války. Během bipolárního systému studené války sice začala integrace Evropy (západní), ale jednalo se o alianci s cílem udržet mír ve světě a navíc o alianci v rámci západního bloku, který vyvažoval blok východní. Integraci proto po druhé světové válce v době trvání studené války můžeme chápat jako funkci bipolárního systému, jako funkci mocenské rovnováhy. Toto tvrzení už ale není použitelné v případě hlubší integrace po studené válce.¹¹⁴

Zatímco integrace během studené války byla čistě nástrojem států k zajištění bezpečnosti systému a vyvážení východního bloku, po rozpadu bipolárního systému a v podstatě absence nepřítelů či jiné hrozby nebyla další integrace nutná. To dokazuje, že mezinárodní systém přešel z konfliktního prostředí do prostředí, kde jsou státy spolu schopné kooperovat a nebýt si neustále potenciálními nepříteli.

V takto nekonfliktním prostředí (které už navíc není ani anarchické vzhledem k nadnárodní autoritě v podobě EU) není mocenské rovnováhy třeba. Jinými slovy řečeno státy se po konci studené války přestaly vzájemně vyvažovat a nastolily nový systém, ve kterém je možná jejich spolupráce, jejich sdílení společných zájmů a nastolování společných pravidel pro spolupráci.

Pro Evropu po studené válce je typická hlubší integrační tendence, která představuje

¹¹³ KARÁSEK, Tomáš. Integrace nebo mocenská rovnováha? S. 10 -12

¹¹⁴ Tamtéž.

upevňování ekonomické a bezpečnostní spolupráce.¹¹⁵ Státy nastolily novou institucionální strukturu, která nadále bude ovlivňovat jejich chování a jednání v těchto otázkách v mezinárodním prostředí. Rozhodné slovo nyní hraje mezinárodní instituce, což znamená konec anarchického systému a to ve výsledku znamená také konec mocenské rovnováhy. Z výše uvedeného vyplývá, že mechanismus mocenské rovnováhy byl nahrazen mechanismem integrace, konfliktní mezinárodní systém byl nahrazen kooperativním systémem založeným na společně sdílených zájmech a cílech.

Důležitým bodem v případě kritéria mocenské rovnováhy je také vojenský potenciál jednotlivých států. Členské státy EU totiž výrazně ubírají důležitosti složkám zahraničně-bezpečnostní politiky jakožto nástrojům mocenské politiky, protože obecně mocenská politika ztrácí pro státy Evropské unie na důležitosti. Se změnou mezinárodního systému po roce 1989 tedy přichází i proměna ozbrojených složek jednotlivých států:

„S proměnou mocenské struktury mezinárodního systému souvisí i změna charakteru evropských armád, jež byly výrazně redukovány a následně v mnoha případech profesionalizovány.“¹¹⁶

Právě omezení národních armád úzce souvisí se změnou mezinárodního systému a přechodu od mechanismu mocenské rovnováhy. Státy spolu v zahraničně-bezpečnostní otázce začaly spolupracovat a vést společnou zahraničně-bezpečnostní politiku. Jejich spolupráce v rámci těchto otázek je založena na vzájemné otevřenosti států a transparentnosti. Státy dobrovolně provádějí společnou zahraniční a bezpečnostní politiku včetně vymezení společné obranné politiky, čímž je podporována evropská identita.¹¹⁷

To znamená, že na rozdíl od vestfálského systému, kdy byla otázka národní armády a tedy vojenského potenciálu státu čistě záležitostí daného státu, nyní je tomu naopak. Státy spolu v této oblasti spolupracují a stavy svých armád si navzájem uvádějí. Každý stát nyní ví, jak je na tom vojensky jiný stát, což je ze strategického hlediska vestfálského systému zcela nepřijatelné. Ve vestfálském systému spočívala logika ozbrojených sil v něčem jiném:

„Běžné logické chování ozbrojených sil je utajit svou sílu a vybavení před potenciálními nepřáteli. Smlouvy, které tyhle otázky regulují, jsou ze strategické logiky absurdní.“¹¹⁸

¹¹⁵ EICHLER, Jan a ŠEDIVÝ, Jiří. Hlavní rysy mezinárodní situace po skončení studené války. S. 19

¹¹⁶ KARÁSEK, Tomáš. Integrace nebo mocenská rovnováha? S. 25

¹¹⁷ Konsolidované znění smlouvy o Evropské unii. Preambule.

¹¹⁸ COOPER, Robert. *The Breaking of Nations*. S. 27

Navíc vlivem zániku anarchického prostředí a vytvoření systému s nadřazenou autoritou, založeného na vzájemné kooperaci států, státy ani nepotřebují rozsáhlé armády a vysoký vojenský potenciál, neboť už nadále neplatí neustálá hrozba války, jako tomu bylo v anarchické struktuře vestfálského systému. Naopak dochází k zeslabování hranic a vytváření společných institucí, armády a trestních soudů.¹¹⁹ Tyto společné instituce a orgány mají sloužit k řešení společných problémů, jakými jsou například znečištěné prostředí, zvyšování nezaměstnanosti, sociální polarizace a terorismus.¹²⁰

Můžeme tedy říci, že i v případě mocenské rovnováhy není vestfálský systém dále aplikovatelný na evropský mezinárodní systém. Mezi státy už nyní nefunguje mocenská rovnováha vzájemného vyvažování. Státy už více nevyužívají metody mocenské rovnováhy jako je například zbrojení nebo vytváření aliancí.

Co se týče zbrojení, jsme svědky spíše opačného trendu, tedy snižování vojenského potenciálu státu a předávání určitých pravomocí ze zahraničně-politické oblasti na vyšší nadnárodní úroveň za účelem efektivnějšího uskutečňování této politiky a dosažení společných cílů.

I aliance přestaly být obvyklým jevem mezinárodního systému, neboť už nadále nejsou potřeba. Jelikož systém změnil svou anarchickou povahu na hierarchickou a na jeho fungování a zachování nyní dohlíží nadnárodní autorita v podobě orgánů EU, státy mezi sebou nevytvářejí aliance a nemusí se vzájemně vyvažovat, protože všechny podléhají stejným pravidlům, podle kterých se musejí chovat, a stejným orgánům, které zasáhnou v případě konfliktu.

Proto kritérium mocenské rovnováhy není možné aplikovat na současný evropský mezinárodní systém. I v tomto případě tedy aplikace podporuje Cooperovu tezi o evropském postvestfálském systému. Pakliže nefunguje v mezinárodním systému mocenská rovnováha, která je základní charakteristikou vestfálského systému, můžeme říci, že došlo ke změně tohoto systému, tudíž že se mezinárodní struktura po studené válce změnila na postvestfálskou.

¹¹⁹ KHANNA, Parag a Alpo RUSI. *Europe's Century*.

¹²⁰ MENCL, Vojtěch. *Globální myšlení, problémy a politika*.

4.4 Princip primárních cílů států

Se všemi výše uvedenými kritérii a s nimi spjatými změnami souvisí i poslední kritérium „konsensuální definice“ vestfálského systému, neboť je úzce propojeno s anarchickou povahou systému, stejně jako s mechanismem mocenské rovnováhy a vzájemným vyvažováním států. Posledním kritériem je primární cíl či zájem jednotlivých států v systému, který určuje jejich chování a jednání vůči ostatním státům. Jde o cíle, které nutí státy chovat se v mezinárodním prostředí určitým způsobem. Tyto cíle jsou pro ně primární a existenční povahy, což znamená, že dokud nenaplní tento cíl, nemohou sledovat své jiné zájmy a cíle. Bez naplnění tohoto primárního cíle jsou pro ně ostatní cíle nedůležité a bezpředmětné.

Právě v tomto bodě teorie vestfálského systému se částečně rozchází realistická a neorealistická koncepce fungování mezinárodního prostředí.

Jedním ze základních pilířů realistické teorie (H. J. Morgenthau) je mocensky definovaný zájem. Primárním cílem států z pohledu realistů je moc, o kterou mezi sebou státy v mezinárodním prostředí usilují. Každému státu jde vždy v první řadě především o maximalizaci své moci a podle toho se také jednotlivé státy chovají, což dokazuje konfliktní systém, jak jsem zmínila v předchozí kapitole. Jelikož nárůst moci jednoho státu znamená pokles moci jiného státu a tudíž pro něj značné nebezpečí ze strany silnějšího státu, který tak může ohrozit jeho existenci, státy musí být neustále na pozoru před ostatními státy. Jsou si navzájem neustálou hrozbou a potenciálním nepřitelem. Mocensky definovaný zájem tak v podstatě vytváří konfliktní systém:

„ Vzhledem k tomu, že moc je podmínkou realizace jakýchkoli dalších cílů, stává se konfliktní charakter vztahů mezi státy určující charakteristikou mezinárodního systému jako celku.“¹²¹

S tím je také úzce spojena mocenská rovnováha jako nástroj, pomocí něhož státy svou moc maximalizují. Právě prostřednictvím maximalizace moci je státům umožněno zajistit svou existenci a bezpečnost vzhledem k ostatním státům, které jsou neustále potenciálními nepřáteli daného státu.¹²²

U realistů jde tedy v první řadě o moc a její maximalizaci jednotlivými státy prostřednictvím mocenské rovnováhy.

V případě neorealistického přístupu (K. N. Waltz) je primárním zájmem států něco

¹²¹ KARÁSEK, Tomáš. Integrace nebo mocenská rovnováha? S. 10

¹²² BARŠA, Pavel a Ondřej CÍSAŘ. *Anarchie a řád ve světové politice*. S. 65

jiného. Neorealisté opírají svou teorii fungování mezinárodních vztahů o anarchickou povahu mezinárodního systému, s čímž opět úzce souvisí primární zájem států. Jelikož je mezinárodní systém anarchický a není zde žádná autorita nadřazená všem státům (jako nadnárodní EU), státy jsou odkázány sami na sebe.

Toto tvrzení lépe pochopíme pomocí Waltzovy komparace mezinárodního a národního systému, kterou jsem už několikrát zmínila výše. Pro úplnost této kapitoly ji však stručně opět uvedu. Waltz porovnává uspořádání prvků na národní úrovni s uspořádáním prvků (států) na mezinárodní úrovni a na tomto porovnání ukazuje základní rozdíly mezi hierarchickým a anarchickým systémem.

V hierarchickém národním systému nejsou jednotlivé prvky odkázány pouze samy na sebe, což je dáno existencí vyšší autority (v případě národního systému vláda). Tato vyšší autorita dohlíží na fungování vztahů mezi prvky a určuje pravidla jejich chování. Zároveň tak dohlíží na zachování systému, neboť v případě konfliktu může použít legitimní monopol násilí a konflikt vyřešit nebo podobným pro systém nebezpečným konfliktům předcházet. Prvky se pak nemusí zaměřovat primárně na zajištění své bezpečnosti a svého zachování systému, ale na jiné cíle.

Anarchický mezinárodní systém vlivem absence vyšší autority nemůže fungovat jako národní systém. Jelikož zde není nadnárodní autorita disponující legitimním monopolem na použití násilí, jsou to státy samy, kdo si musí zajistit svou bezpečnost a zachování systému a tím také zachování systému samotného. Takový systém nazval Waltz soběstačným systémem či systémem svépomoci (*self-help system*).

Z toho pak vyplývá primární cíl států, kterým podle neorealistů není maximalizace moci ale bezpečnostní otázka, respektive zajištění svého přežití v mezinárodním systému. Neorealismus tedy vychází z jinak pojaté moci než klasický realismus:

„ Důsledkem zvoleného systémového východiska je odlišné pojetí moci, než s jakým pracuje klasický realismus: primárním motivem států není získat moc, ale uhájit svou nezávislou existenci. “¹²³

Státům nejde prvotně o moc a její zvýšení, ale o uhájení své existence v rámci systému. V neorealisticke koncepci je tedy nejdůležitějším a primárním cílem bezpečnost. Až po zajištění bezpečnosti států a zachování jejich existence se mohou státy pokusit naplnit další cíle, jako je například moc.¹²⁴

¹²³ KARÁSEK, Tomáš. Integrace nebo mocenská rovnováha? S. 11

¹²⁴ Tamtéž. S. 11

Oba přístupy však pracují s konfliktní povahou mezinárodních vztahů. Jak u realistů opírajících svou teorii o boj o moc, tak u neorealistů zakládajících svou teorii na anarchickém prostředí a bezpečnosti jako primárním zájmu států, vyplývá konfliktní povaha systému a neustále možný konflikt. Jinak řečeno:

*„ Tyto zájmy jsou definovány bezpečnostními problémy ve světě v podstatě dravých států. “*¹²⁵

V podstatě nezáleží na tom, zda má stát zájem na zvýšení své moci nebo na zajištění své bezpečnosti, neboť v obou případech může dojít k vzájemnému konfliktu mezi zájmy států.

Rozdíl v zahraničněpolitických otázkách států v pojetí klasického realismu a neorealismu je patrný. Pro definici vestfálského systému však tento rozdíl není zásadním problémem. V následné aplikaci přihlédneme k oběma interpretacím a pokusíme se dokázat existenci či neexistenci v současném evropském systému.

V Evropě po studené válce se primární cíle států poměrně změnilo. Tato proměna opět úzce souvisí s hlubší integrací Evropy a s vytvořením Evropské unie jako nadnárodní autority evropského systému. V důsledku toho se změnila také povaha mezinárodního systému z anarchického na hierarchický. Jak to souvisí se změnou primárních cílů států, je pak zcela zřejmé z výše uvedeného. Vznik EU a její nadnárodní charakter totiž znamená prohloubení vztahů mezi členskými státy a jejich užší spolupráce. Zatímco mezinárodní vestfálský systém byl svou povahou konfliktní, ten postudenoválečný už se konfliktním nazvat nedá.

Jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, počátek evropské integrace by se dal stále považovat za projev mocenské rovnováhy. Pokračování integrace a dokonce její prohloubení po ukončení studené války už do mechanismu mocenské rovnováhy nezapadá, neboť z bipolárního systému založeného na vzájemném vyvažování dvou mocenských bloků vznikl systém, ve kterém nebyl žádný nepřítel, kterého by bylo zapotřebí vyvažovat. Přesto integrace pokračovala, nyní ale už z jiných důvodů než tomu bylo před koncem studené války. Západní státy naopak pomohly státům bývalého sovětského bloku a také je zapojily do evropské integrace, místo aby je považovaly za potenciální nepřátele a nadále je prostřednictvím mocenské rovnováhy vyvažovaly.

Jinými slovy řečeno se po studené válce stal z konfliktního systému systém kooperativní. Tato změna je pak úzce spojena se změnou v primárních cílech států, protože tam kde není neustálá hrozba konfliktu a systém je kooperativní, mají státy jiné primární cíle než v anarchickém konfliktním systému, ve kterém se musí neustále snažit o zachování své

¹²⁵ COOPER, Robert. *The Breaking of Nations*. S. 38

existence (případně o maximalizaci své moci).

Změna primárních cílů a zájmů států je právě dána novým prostředím a novou strategickou situací, které s sebou přinesl konec studené války. Ustavení nového mezinárodního systému přineslo určité posuny od vestfálského systému. Těmito posuny je například konec nebezpečí masové konfrontace mezi Východem a Západem, pokles pravděpodobnosti výskytu přímé plánovité teritoriální agrese mezi státy a naopak nárůst potenciálu nepřímých ohrožení či krizových situací nižšího řádu, které mohou začít ve vzdálené zemi a rozrůst se do okolních států, případně dokonce na jiný kontinent. Z těchto posunů jasně vyplývá nutná změna také v zahraničně-bezpečnostní otázce, která po studené válce získává mezinárodní rozměr. Nejde tedy především o bezpečnost jednotlivých států, jako o bezpečnost systému a celého mezinárodního společenství.¹²⁶

Bezpečnostní téma, ve vestfálském systému nejdůležitější cíl států, tak prodělalo výraznou změnu, neboť po studené válce se toto téma značně rozšířilo. V době studené války byl systém založen na soupeření dvou bloků a všechno souviselo s tímto soupeřením. Vše se odvíjelo a záviselo na mocenském soupeření a vyvažování západního a východního bloku. Mocenské vyvažování ale bylo čistě otázkou národních zájmů a státní suverenity, respektive otázkou přežití jednotlivých států.

Po skončení studené války a tedy po ukončení hrozby pro přežití států přestalo jít pouze o mocenské vyvažování v rámci národního zájmu. Bezpečnostní otázky se od národního zájmu a suverenity státu do značné míry oddělily.

V systému, kde nepanuje permanentní hrozba války a vztahy jsou založeny na spolupráci a řízeny nadnárodní autoritou, nemusí být primárním cílem států jejich bezpečnost a přežití, jelikož toto přežití i bezpečnost jim je v hierarchickém systému zajištěna. Stejně tak nejde státům o maximalizaci jejich moci, neboť v hierarchickém systému má každý stát své místo a jakýkoli pokus o hegemonní postavení či zvýšení své moci na úkor ostatních hlídá nadnárodní autorita. Státy v takovémto prostředí ani nemají potřebu svou moc maximalizovat, neboť vztahy s ostatními státy jsou kooperativní a všechny státy v systému jsou podřízeny nadnárodním orgánům.

Co se týče bezpečnostních témat, po studené válce, kdy už se státy nemusely zaměřovat pouze na svou bezpečnost, se jejich cíle posunuly jinam a vytvořila se řada nových bezpečnostních otázek, která už se ale přímo netýkala národních zájmů států. Příkladem nových bezpečnostních otázek je ochrana humanitární pomoci nebo udržování míru v různých

¹²⁶ EICHLER, Jan a ŠEDIVÝ, Jiří. Hlavní rysy mezinárodní situace po skončení studené války. S. 19-21

zemích v době krize. Udržení míru v jiné zemi není přímo národním zájmem či primárním cílem států.

V tom dochází k posunu v bezpečnostních otázkách, protože do konce studené války se státy v rámci zahraničně-bezpečnostních otázek zaměřovaly pouze na svou vlastní ochranu. Jelikož jim nadále nejde primárně o jejich ochranu, bezpečnostní problematika států se rozšířila a jelikož už se netýká přímo jich samotných, není třeba, aby ji vykonával každý stát sám. Naopak v tomto případě spolu státy spolupracují, neboť to vede k lepším a efektivnějším výsledkům.¹²⁷ To nám dokazuje přechod od mocenské rovnováhy k integračnímu procesu také v rámci primárních cílů států, neboť:

„ V rámci zásad a cílů své vnější činnosti Unie vede, vymezuje a provádí společnou zahraniční a bezpečnostní politiku založenou na rozvoji vzájemné politické solidarity mezi členskými státy, na určení otázek obecného zájmu a na stále se zvyšujícím sblížení činnosti členských států. “¹²⁸

Zatímco ve vestfálském systému tak byla válka zcela běžným jevem a navíc její hrozba byla prakticky všudypřítomná, po skončení studené války tato hrozba vymizela. Nástrojem států vestfálského systému byla často válka, nebo alespoň zbrojení a různé nestálé aliance. Každopádně šlo o narušování míru a státům v podstatě na otázce míru nezáleželo, šlo jim především o jejich přežití (případně o maximalizaci moci). Naopak státům po studené válce jde o udržení míru a vyloučení války jakožto nástroje mezinárodních vztahů. Proto dnes můžeme vidět, ve vestfálském systému nezvyklý, jev, kdy spolu členské státy EU spolupracují. Nevytvářejí proti sobě ad hoc aliance a zároveň soustředí vojenské potenciály mimo své území do zemí, kde se snaží udržet mír. To znamená, že:

„V postmoderním světě nejsou bezpečnostní hrozby v tradičním smyslu, protože státy neuvažují o vpadnutí do jiného státu. “¹²⁹

S tím souvisí také redukce evropských armád, o které jsem se zmínila v předchozí kapitole. Tyto armády už nejsou zaměřeny nebo připravovány primárně na válku mezi státy za účelem zajištění přežití státu, ale modernizovány a zdokonalovány na mírové operace mimo území států a často i mimo evropský kontinent.¹³⁰

V tom je zcela patrný posun od vestfálského systému, neboť základním pilířem

¹²⁷ KARÁSEK, Tomáš. Integrace nebo mocenská rovnováha? S. 24

¹²⁸ Konsolidované znění smlouvy o Evropské unii. Hlava 5, článek 24

¹²⁹ COOPER, Robert. *The Breaking of Nations*. S. 39

¹³⁰ KARÁSEK, Tomáš. Integrace nebo mocenská rovnováha? S. 24-25

vestfálského systému je suverénní stát, který zcela samostatně rozhoduje o svých zahraničně-bezpečnostních otázkách. Tyto zahraničně-bezpečnostní otázky se přitom týkají výhradně buď maximalizace moci podle realistů, nebo zajištění bezpečnosti podle neorealistů. Nyní ale dochází k posunu zahraničně-politických témat a to, co dříve bylo výlučně v pravomoci národních suverénních států, se nyní přesouvá na nadnárodní evropskou úroveň, kde rozhodují o této problematice společně.

Nedá se samozřejmě tvrdit, že se členské státy vzdávají všech svých pravomocí, co se týče zahraničně-bezpečnostních politik. Na vyšší úroveň předávají pouze ty pravomoci, které jsou spjaty s nepřímými bezpečnostními hrozbami, tedy s těmi nově vzniklými (udržování míru v jiné zemi). Státy stále pracují s bezpečnostní hrozbou ze strany jiných států a v tomto případě si nechávají své pravomoci a rozhodují o těchto záležitostech zcela samy.

Nijak to ovšem nenarušuje fakt, že k určitému posunu došlo, čehož je dokladem Evropská bezpečnostní a obranná politika v rámci integrující se Společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU. Jinak řečeno, přestože si státy ponechávají značnou část své autonomie, pokud se jedná o zahraničně-bezpečnostní otázky, část těchto svých pravomocí předávají na nadnárodní úroveň a vykonávají je společně v rámci Evropské unie.

Něco takového nebylo ve vestfálském mezinárodním systému možné vlivem absence nadnárodní autority a konfliktní povahy systému. Se změnou systému po studené válce, tedy z anarchického a konfliktního na hierarchický a kooperativní, dochází také ke změně primárních cílů států.

Cíl zachování existence už není pro státy primárním, neboť svou existenci mají v rámci EU zajištěnou. Stejně tak se státy navzájem nemusí považovat za potenciální nepřátele, neboť mezinárodní vztahy jsou nyní založeny na vzájemné spolupráci a v řadě otázek dochází ke společnému rozhodování.

Mocenská struktura mezinárodního systému se proměnila na kooperativní systém a s touto změnou přichází také změna v primárních cílech států, s čímž souvisí také předání části pravomocí v zahraničně-bezpečnostních otázkách na nadnárodní Evropskou unii.

I co se týče posledního kritéria - kritéria primárních cílů států - došlo po konci studené války k určitému posunu a definice vestfálského systému není aplikovatelná ani v tomto případě. Z toho vyplývá, že také otázka primárních cílů potvrzuje Cooperovu tezi o evropském postvestfálském systému mezinárodních vztahů.

5. Závěr

Na závěr této práce shrneme výše získané poznatky nejen z poslední části, která se zabývala jednotlivými charakteristikami vestfálského systému a umožnila tak dojít k závěru o existenci postvestfálského systému v Evropě, ale shrneme také poznatky z dvou prvních částí. Tyto části jsou pro práci a zodpovězení její výzkumné otázky neméně důležité než poslední část.

Výzkumnou otázkou práce je, zda je současný evropský mezinárodní systém stále ještě vestfálským systémem, nebo se již jedná o postvestfálský systém. Pracovní hypotézou, která má pomoci zodpovědět výzkumnou otázku, je teze Roberta Coopera o postvestfálské Evropě, tedy: „Současný evropský mezinárodní systém je systémem postvestfálským.“

Jako postup pro ověření pracovní hypotézy byla zvolena metoda rozboru základních děl teorií mezinárodních vztahů a jejich následná komparace spolu s rozбором díla R. Coopera. Tato metoda byla následně doplněna metodou aplikace zjištěných poznatků na současný evropský systém, což nám ve výsledku umožnilo zodpovědět výzkumnou otázku této práce.

Zároveň je třeba zmínit, že práce se zaměřuje pouze na evropský mezinárodní systém, nikoli na celý světový mezinárodní systém. Byť se definice vestfálského systému a Cooperova teze o třech systémech (předmoderní, moderní, postmoderní) týká celého mezinárodního systému, omezený prostor této práce vedl k zaměření pouze na evropský systém a jeho fungování.

V první části práce – *Vestfálský systém v teoriích mezinárodních vztahů* – byly postupně rozebrány základní díla tří autorů představujících různé směry realistické tradice v teoriích mezinárodních vztahů. Těmito směry jsou klasický realismus, neorealismus a anglická škola a jejich představitelé, z jejichž práce první část vycházela, jsou H. J. Morgenthau, K. N. Waltz a H. Bull.

Na základě rozboru jejich vlastních definic mezinárodního systému bylo možno zjistit důležité charakteristiky tohoto systému a po následné komparaci těchto charakteristik dojít ke „konsenzuální definici“ vestfálského systému. Tato definice se skládá ze základních kritérií mezinárodního systému, která byla společná pro všechny tři teoretiky mezinárodních vztahů.

Ne v případě všech kritérií došlo k absolutní shodě všech tří směrů teorií mezinárodních vztahů. Nesouhlas by mohl v tomto případě vyvolat princip primárních cílů států, neboť právě v tom se především Morgenthau a Waltz shodují pouze částečně. Zatímco

podle Morgenthaua (klasický realismus) je primárním cílem států maximalizace moci bez ohledu na zachování systému, podle Waltze (neorealismus) je primárním cílem států uchování své existence a v tom případě také uchování systému, neboť se zánikem systému by byla ohrožena také existence samotných států.

V obou případech se ale jedná o zahraničně-bezpečnostní zájem států, proto je možné pojmout tyto dvě odlišné charakteristiky obecně jako kritérium primárních cílů států. Jedná se totiž o zahraničně-bezpečnostní otázku, která obecně prošla určitou změnou. Tato změna byla natolik zásadní, že v podstatě nezáleží, zda byla primárním cílem států maximalizace moci, nebo uchování jejich existence, ale lze to skutečně pojmout obecně jakožto zahraničně-politické kritérium.

Dalším sporným bodem by se mohl zdát rozbor Bullovy definice mezinárodního systému. Bull se totiž v podstatě nezmiňuje o primárních cílech států, a zatímco Morgenthau a Waltz považují spolupráci mezi státy za nemožnou z hlediska anarchické a konfliktní povahy systému, Bull spolupráci mezi státy připouští. Byť uznává, že je mezinárodní systém skutečně anarchický, jistý řád a společné instituce jsou možné a na základě těchto institucí a tohoto řádu je možná také určitá spolupráce. Tvrdí však, že tento stupeň spolupráce a institucí tu byl vždy. Nedá se tedy říci, že by Bull ve své definici přicházel s něčím novým. Spíše doplňuje či upřesňuje realistickou a neorealistickou definici mezinárodního systému. Dokladem toho je fakt, že za instituce, v rámci kterých dochází ke spolupráci, považuje Bull například mocenskou rovnováhu, kterou považoval za základní charakteristiku Morgenthau i Waltz. Bull navíc nevyklučuje anarchickou povahu systému. Lze tedy říci, že Bull pouze částečně doplňuje Morgenthaua a Waltze a jejich definice tak v podstatě potvrzuje.

Z porovnání interpretací mezinárodního systému tří základních směrů bylo tedy možno sestavit „konsenzuální definici“ vestfálského systému: „**Vestfálský systém je takový systém, ve kterém vedle sebe koexistují suverénní státy, jež si jsou navzájem rovny, neboť žádný z nich není strukturálně nadřazen jiným státům. Státy si ale nejsou rovné s ohledem na rozdílnou distribuci kapacit. To je dáno anarchickou a decentralizovanou povahou tohoto systému, kde není vyšší autorita, která by dohlížela na chování a jednání států. Státy pak svým chováním vytvářejí systém, jež udržují mechanismem mocenské rovnováhy, který je uskutečňován prostřednictvím vzájemného vyvažování států (zbrojením, aliancemi). Tímto vyvažováním státy zabraňují vzniku hegemonu, který by mohl omezit ostatní státy a tak umožní zachování nejen sebe samých, ale také zachování systému jako celku s jeho pluralistickou povahou, což je jejich primárním cílem.**“

V druhé části – *Přístup Roberta Coopera* – jsme se seznámili se základní charakteristikou předmoderního, moderního a postmoderního státu, respektive s rozdílem mezi předvestfálským, vestfálským a postvestfálským systémem. Pro tuto práci je relevantní především postvestfálský (postmoderní) systém, jehož nejlepším příkladem je podle Coopera právě Evropa. Byť v tomto systému státy stále hrají důležitou roli, jejich význam je určitým způsobem zmenšen. V tomto systému už totiž nadále neplatí princip suverenity, s jakým se setkáváme ve vestfálském systému. Stejně tak již není platný další zásadní rys vestfálského systému, a sice mechanismus mocenské rovnováhy. Vlivem těchto skutečností dochází k zeslabení hranic mezi domácími a zahraničními záležitostmi. Vše souvisí se vznikem nadnárodní instituce (EU), která je v podstatě vyšší autoritou, pod níž spadají všechny členské státy. Ve výsledku to znamená také proměnu povahy bezpečnostních zájmů států a větší otevřenost mezinárodního řádu. Z toho je jasně patrné, že postvestfálský systém stojí na zcela jiných základech než systém vestfálský.

Poslední část – *Povaha současného evropského mezinárodního systému* - se pak věnovala relevanci jednotlivých charakteristik „konsenzuální definice“ vestfálského systému sestavené v této práci pro současný evropský mezinárodní systém. Postupně jsme aplikovali jednotlivá kritéria definice na současnou Evropu. Těmito kritérii jsou princip suverenity států, anarchická a decentralizovaná povaha mezinárodního systému, princip mocenské rovnováhy a nakonec princip primárních cílů států.

V případě všech kritérií došlo k potvrzení Cooperovy teze o přechodu z vestfálského systému na jiný, který by se skutečně dal nazvat postvestfálským. Aplikace základních kritérií definice vestfálského systému potvrdila změnu systému, neboť ani jedno z těchto kritérií nebylo nadále relevantním pro současný evropský mezinárodní systém. Ve všech případech se ukázalo, že fungování evropského systému už spočívá na jiných charakteristikách, respektive, že se základní kritéria vestfálského systému nedala použít pro současný evropský systém, neboť logika fungování tohoto systému už spočívá jinde.

Aplikace principu suverenity dokazuje posun v této oblasti od vestfálského systému k postvestfálskému, neboť vestfálský koncept suverenity není nadále platný pro současnou Evropu. Je však důležité si uvědomit, že nejde o omezení suverenity států či dokonce o její zánik. Státy jsou nadále suverénními, pouze část svých pravomocí předávají na nadnárodní orgány Evropské unie. S těmito orgány pak vykonávají suverenitu společně (sdílená suverenita) nebo ji nechají pouze v pravomoci Evropské unie (přenesená suverenita). Nicméně část svých pravomocí předaly státy dobrovolně na základě svých zájmů, neboť společně sdílená suverenita v určitých oblastech je pro ně v současném globalizovaném světě

výhodnější a přínosnější, nežli být nezávislým samostatným státem v podobě vestfálského státu.

Ačkoli se tedy zdá, že dochází k omezení suverenity, ve skutečnost tomu tak není. Nicméně princip suverenity prodělal značnou změnu, i přesto, že v podstatě nezanikl a stále platí. Stojí však již na jiných základech, zcela odlišných od vestfálského systému a proto je možné říci, že došlo k přechodu do postvestfálského systému.

Obdobné je to také s anarchickou a decentralizovanou povahou systému. Vlivem vzniku Evropské unie, v případě které se jedná o nadnárodní organizaci, došlo k zásadní proměně povahy evropského mezinárodního systému. Zatímco vestfálský systém je charakteristický absencí vyšší autority a nadřazených pravidel a orgánů, kterým by podléhaly všechny státy, a které by regulovaly jednání a činnost těchto států v systému, v současném evropském systému taková autorita a orgány existují. Opět to souvisí se vznikem Evropské unie, jejíž orgány a instituce jsou nadřazené všem členským státům, jejichž činnost do značné míry regulují. Nelze tedy nadále hovořit o decentralizované, anarchické a konfliktní povaze systému, jelikož současný evropský mezinárodní systém je centralizovaný, kooperativní a s nadnárodní autoritou. Opět tedy došlo ke změně systému.

Dalším kritériem byl princip mocenské rovnováhy. Tento princip úzce souvisí s předchozím kritériem anarchické a decentralizované povahy systému. Pokud je systém anarchický je třeba vztahy mezi státy regulovat pomocí mechanismu mocenské rovnováhy, aby nedošlo k ohrožení existence jednotlivých států a tím v konečném důsledku k ohrožení celého systému. Vyvažováním tak státy zabraňují jiným státům v získání převahy a případnému ohrožení systému. Pakliže je systém řízen nadnárodní autoritou, jako tomu v případě EU skutečně je, pak není mechanismus mocenské rovnováhy nadále třeba. Státy se již nemusí vyvažovat, protože všechny podléhají stejným pravidlům a institucím, podle kterých se musí řídit. Hrozba ze strany jednoho státu usilujícího o hegemonní postavení v podstatě zanikla, jelikož v případě takového státu by zasáhla EU. Patrné je to i na základních metodách mocenské rovnováhy, tedy na zbrojení a vytváření aliancí. Státy spolu nadále nevytváří aliance, protože v případě konfliktu se mohou jednoduše odvolat na nadnárodní autoritu. Co se týče zbrojení, v této oblasti dochází spíše k opačnému trendu. Členské státy snižují své vojenské potenciály a v této oblasti spolupracují.

S čímž souvisí i poslední základní kritérium „konsenzuální definice“ vestfálského systému této práce, princip primárních cílů. Tento princip se týká zahraničně-bezpečnostních otázek států. Ve vestfálském systému se tyto cíle týkaly primárně zachování existence států nebo maximalizace moci států. Toto tvrzení ale není nadále použitelné pro současný evropský

mezinárodní systém, neboť primárním cílem států už není ani snacha o uchování existence ani maximalizace moci. Vlivem změny anarchické povahy systému nemusí o takové cíle nadále usilovat. K maximalizaci moci v systému s nadnárodní autoritou nemůže dojít. V případě ohrožení existence státu opět zasáhne vyšší autorita. Stát se tedy nemusí primárně zaměřovat na svou ochranu, ale na jiné cíle. Přestože je pro státy uchování jejich existence nadále důležitá otázka, vlivem změny povahy systému na kooperativní centralizovaný systém, se i jejich primární cíle posunuly jinam a i v tomto případě lze tedy potvrdit Cooperovu tezi.

Z aplikací těchto čtyř kritérií je zřejmá odpověď na výzkumnou otázku. Pracovní hypotéza o postvestfálském evropském mezinárodním systému byla v důsledku použití výzkumných metod rozboru děl, komparace těchto rozborů a následné aplikace výsledku komparace na současný evropský systém verifikována a tudíž je možné ji nazvat platnou.

Z ověření pracovní hypotézy vyplývá také zodpovězení výzkumné otázky. Pakliže se pracovní hypotéza prokázala jako pravdivá a potvrdila tak existenci postvestfálského systému v Evropě, je zcela jasná i odpověď na výzkumnou otázku. Tato odpověď zní: „ **Pro současný mezinárodní systém v Evropě již neplatí klasické vymezení vestfálského systému, formulované realistickou tradicí myšlení v mezinárodních vztazích. Základní charakteristiky vestfálského systému již nejsou v případě Evropy platné. Současný evropský mezinárodní systém přešel do postvestfálské fáze.**“

Přesto, že systém v Evropě je skutečně jiný, než jaký zde fungoval do druhé poloviny 20. století, je důležité si uvědomit, že i nyní v době globalizace, je jedním z nejdůležitějších aktérů mezinárodní politiky stále suverénní stát, byť jeho suverenita je v některých oblastech omezena a některá důležitá rozhodnutí se provádějí na nadnárodní úrovni. Právě národní stát je totiž nejlepším nositelem demokratické politiky, na rozdíl od mezinárodních a nadnárodních organizací. Na národní úrovni se totiž může do politiky masově zapojit také veřejnost. Naopak na nadnárodní úrovni je participace občanů a demokratická debata značně obtížná, což může v občanech členských států vyvolávat pocit distance a nespojitosti s EU. Tím by se dal vysvětlit nezájem občanů o dění a politiku na nadnárodní úrovni.¹³¹ Důvodem demokratického deficitu je také fakt, že na nadnárodní evropské úrovni zatím neexistuje žádný „lid“, prostřednictvím kterého by mohla probíhat demokratická kontrola politické moci, jako tomu je na úrovni národní.¹³²

Spíše euroskeptické postoje obyvatel Evropské unie tak mohou další posilování evropských institucí a prohlubování integrace omezovat a do značné míry brzdit, tím spíše, že

¹³¹ SCHNURBEIN, Katharina von. Rozšíření EU - Přistoupení k EU. S. 27

¹³² BARŠA, Pavel a Ondřej CÍSAŘ. *Anarchie a řád ve světové politice*. S. 494-495

se EU stala v posledních letech méně efektivní vlivem rozšíření a institucionálních problémů.¹³³ Nicméně spolupráce evropských států je v současném globalizovaném světě nezbytná.

Na závěr proto uvedme, že státy stále hrají důležitou roli v mezinárodním systému. Rozdíl spočívá v tom, že již nejsou jedinými aktéry mezinárodních vztahů, jelikož se aktérem stala také nadnárodní Evropská unie. Je to ovšem změna natolik zásadní, že se nadále nejedná o vestfálský systém.

¹³³ GRANT, Charles. *Is Europe doomed to fail as a power?*

Použitá literatura a zdroje

A) Monografie

BARŠA, Pavel a Ondřej CÍSAŘ. *Anarchie a řád ve světové politice*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 559 s. ISBN 978-807-3670-948.

BULL, Hedley. *The anarchical society: a study of order in world politics*. New York: Columbia University Press, 1977, xv, 335 p. ISBN 02-310-4132-2.

CIHELKOVÁ, Eva. *Nový regionalismus – teorie a případová studie (Evropská unie)*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2007. Dostupné z:
http://books.google.cz/books?id=GD9vN_6BiY4C&pg=PA76&lpg=PA76&dq=postvestf%C3%A1lisk%C3%BD+syst%C3%A9m&source=bl&ots=-MF61m4sLa&sig=4RrELZBTt_us0vSPlvIP2T1AV7k&hl=cs&sa=X&ei=D4OMT6vXC8_FtAaKz6XECw&ved=0CDIQ6AEwAw#v=onepage&q=postvestf%C3%A1lisk%C3%BD%20syst%C3%A9m&f=false

COOPER, Robert. *The breaking of nations: order and chaos in the twenty-first century*. Rev. ed. London: Atlantic Books, 2004. ISBN 1843542315.

DRULÁK, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, 220 s. ISBN 80-717-8725-6.

GRANT, Charles. *Is Europe doomed to fail as a power?*. London: Centre for European Reform, 2009. ISBN 9781901229905.

KISSINGER, Henry A. *Umění diplomacie: od Richelieua k pádu Berlínské zdi*. Vyd. 3. Praha: Prostor, 1999, 946 s. ISBN 80-726-0025-7.

MORGENTHAU, Hans J. *Politics among nations: the struggle for power and peace*. Brief ed. New York: McGraw-Hill, c1993, xvi, 419 p. ISBN 00-704-3306-2.

WALTZ, Kenneth Neal. *Theory of international politics*. Reading, Mass.: Addison-Wesley Pub. Co., c1979, 251 p. ISBN 02-010-8349-3.

B) Odborné články

BARŠA, Pavel. The Limits of the Nation-State or Deconstructing the Anarchy: Community Dichotomy of Modern Politics. In *Perspectives*. Ústav mezinárodních vztahů, 14/2000, s. 5-26, ISSN 1210-762X

COOPER, Robert. The post-modern state. In *Reordering the World : the long term implications of September 11th*. UK: The Foreign Policy Centre, 2002. Dostupné: <<http://fpc.org.uk/articles/169>>

DRULÁK, Petr. *Suverenita malého státu v Evropské unii*. [online]. 2003 [cit. 2012-05-21]. ISSN 1213-1792. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/13964.html>

EICHLER, Jan a ŠEDIVÝ, Jiří. Hlavní rysy mezinárodní situace po skončení studené války. In *Mezinárodní vztahy*. Ústav mezinárodních vztahů, 2/1995. ISSN 0323-1844.

GRILLER, Stefan. *The Impact of the Constitution for Europe on National Sovereignty*. [online]. [cit. 2012-05-21]. Dostupné z: http://www.ecln.net/elements/conferences/book_prag/GrillerFinal.pdf

KARÁSEK, Tomáš. Integrace nebo mocenská rovnováha?: Konceptualizace „vysoké“ a „nízké“ zahraničně-bezpečnostní politiky v rámci Evropské unie. In *Mezinárodní vztahy*. Ústav mezinárodních vztahů, 2/2007, s. 5-30.

MENCL, Vojtěch. Globální myšlení, problémy a politika. In *Mezinárodní vztahy*. Ústav mezinárodních vztahů, 2/1995, s. 26-32. ISSN 0323-1844.

PŘIKRYL, Pavel. Spojené státy a evropská integrace: Příklad strategie regionální hegemonie. In *Mezinárodní vztahy*. Ústav mezinárodních vztahů, 3/ 2011, s. 5-29. ISSN 0323-1844.

C) Dokumenty

Konsolidované znění smlouvy o Evropské unii. In: *Úřední věstník Evropské unie*. 2010. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0013:0046:CS:PDF>

Konsolidované znění smlouvy o fungování Evropské unii. In: *Úřední věstník Evropské unie*. 2010. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0047:0200:CS:PDF>

NĚMCOVÁ, Iveta. *Přenos pravomocí a suverenity státu: Ústavněprávní aspekty evropské integrace*. Brno, 2011. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/153031/pravf_r/RIGO_KOMPLET.pdf. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta.

D) Publicistika

HVÍŽDALA, Karel a Jan PŘIBÁŇ. Suverénní Češi i Evropa: Rozhovor s J. Přibáněm. [online]. 2009 [cit. 2012-05-21]. Dostupné z:

<http://blog.aktualne.centrum.cz/~neplechsound~/blogy/karel-hvizdala.php?itemid=8048>

KHANNA, Parag a Alpo RUSI. *Europe's Century*. [online]. 2008 [cit. 2012-05-21]. Dostupné z: <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/173-sovereign/30546-europes-century.html>

SCHEU, Harald. Ch. Suverenity státu v mezinárodním právu. In *Mezinárodní politika*., 2/2004, XXVIII, s. 4-5, Ústav mezinárodních vztahů. ISSN 0543-7962.

SCHNURBEIN, Katharina von. Rozšíření EU - Přistoupení k EU: Vůle lidu? Zájem lidu?. In *Mezinárodní politika*. Ústav mezinárodních vztahů, 9/2003, XXVII, s. 26- 32. ISSN 0543-7962.

SKOUPÝ, Jiří. Spojené státy a konec bipolarity. In *Mezinárodní politika*. Ústav mezinárodních vztahů, 11-12/2009, XXXIII, s. 21-23. ISSN 0543-7962.

STEWART, Devin T. *The Myth of the Nation-State*. [online]. 2008 [cit. 2012-05-21]. Dostupné z: <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/172-general/30576.html>

